

Umumi Murakabe Heyeti Raporlarına Göre İş ve İşçi Bulma Kurumu İşe Yerleştirme Faaliyetleri (1946-1960)

Employment and Labor Agency Placement Activities According to General Supervision Board Reports (1946-1960)

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren üretim odaklı iktisadi kalkınmaya büyük önem vermiştir. Bu model içinde istihdamın geliştirilmesi oldukça önemlidir. Bu amaçla, işletmelerin ihtiyacı göz önüne alınarak istihdam idaresinin kurulma fikri doğdu. Böylece, ilk defa 1936 İş Kanununda ortaya çıkan istidamın düzenlenmesi için bir müessese kurma fikri, 1946 yılında İş ve İşçi Bulma Kurumunun doğmasıyla hayata geçti. Kurumunun faaliyete geçmesinin ardından en önemli işletme faaliyetlerinden birisi işe yerleştirme (plasman) çalışmalarıydı. Kendisine gelen iş ve işçi taleplerini eşleştiren kurum, tarım ve tarım dışı sektörlerde üretimin devamını sağladı. Bunun yanında nitelikli işçi yetiştirmek amacıyla çeşitli kurslar, seminerler, eğitimler düzenledi. Bölgeler arası işçi transferleri yaparak üretimin sürekliliğini sağlamaya çalıştı. İşçi Barındırma Yurtlarını faaliyete geçirerek iş borsası oluşturdu. Bütün bu çalışmalarla devlet eliyle istihdam süreci kontrol altına alındı. Kurum bu çalışmaları yaparken tüm faaliyetleri Umumi Murakabe Heyeti tarafından sıkı bir murakabe altına alındı. Her yıl yapılan denetimlerle kurumun çalışmaları denetlendi. Kurum çalışmalarında görülen başarılı çalışmalar takdir edildi. Buna karşın faaliyetlerindeki yetersizlikler, faydasız çalışmalara dikkat çekilerek geliştirilmesine yönelik tavsiyelerde bulunuldu. İstidamın geliştirilmesi, iş gücü piyasasına hakim olunması için yapılması gereken ilkeler belirlendi. Bu çalışma Umumi Murakabe Heyeti raporlarına dayanarak İş ve İşçi Bulma Kurumunun işe yerleştirme çalışmalarını incelemiştir. Kurum tarafından yapılan çalışmalar, yenilikçi uygulamalar denetmenlerin çerçevesinden değerlendirilmiştir. Çalışmada arşiv kaynakları, dönemin gazeteleri ve resmi raporlarına kullanılmıştır. Ayrıca 1946-1960 yılları arasındaki İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun işe yerleştirme faaliyetlerini Umumi Murakabe Heyeti raporlarına dayalı olarak inceleyen özgün bir araştırma olup literatüre katkı sağlama amacıdadır.

Anahtar Kelimeler: İş, İşçi, İstihdam, Plasman

ABSTRACT

Since its founding, the Republic of Turkey has placed great importance on production-oriented economic development. Within this model, the development of employment was quite important. Therefore, considering the needs of production centers, the idea of establishing an employment administration was born. In 1936, the idea of establishing an institution to regulate employment was first introduced in the Labor Law, and in 1946, the Employment and Labor Agency was established. Following the establishment of the agency, one of its most important operational activities was job placement. The agency matched job and worker requests, ensuring the continuation of production in the agricultural and non-agricultural sectors. Through all these efforts, the state brought the employment process under control. While carrying out these activities, the institution was subject to strict oversight by the General Supervisory Board. The institution's work was audited annually. The successful work observed in the institution's activities was recognized. This study examined the employment placement activities of the Employment and Labor Agency based on the reports of the General Supervisory Board. The work carried out by the Agency was evaluated from the perspective of innovative practices by the auditors. The study used archival sources, newspapers of the period, and official reports. It is also an original study examining the employment activities of the Employment Agency between 1946 and 1960 based on the reports of the General Supervisory Board and aims to contribute to the literature.

Keywords: Job, Worker, Employment, Placement

GİRİŞ

Milli Mücadele döneminde Türk halkı bağımsızlığını kazanmak için büyük bir direnç oluşturmuştur. Mustafa Kemal Paşa önderliğinde yürütülen mücadelede Türk halkı elindeki kaynakları kullanarak emperyalist politikalara karşı önemli irade ortaya koymuştur. Ancak yaşanan bu süreç ülke ekonomisini önemli şekilde etkilemiştir. Uzun süren savaşlar, yaşanan göçler, üretimin sektöre uğraması gibi nedenlerle ekonomik sektörler zarar görmüş ve iktisadi hayatın durgunlaştırmıştır. Siyasi başarının ekonomik başarıyla taçlanacağına inanan Mustafa Kemal Paşa henüz Cumhuriyet ilan edilmeden 17 Şubat 1923'de İzmir İktisat Kongresini toplamıştır. İktisadi kalkınma ilkelerinin belirlendiği kongrenin açılış konuşmasında "Bugün

Sadiye Tutsak¹
Caner Yüce²

How to Cite This Article

Tutsak, S. & Yüce, C. (2026). Umumi murakabe heyeti raporlarına göre iş ve işçi bulma kurumu işe yerleştirme faaliyetleri (1946-1960). *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn:2630-631X) 12(1), 36-52. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18405476>

Arrival: 04 September 2025
Published: 28 January 2026

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Prof. Dr., Uşak Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Uşak, Türkiye. ORCID: 0009-0000-3314-8907.

² Doktora Öğrencisi, Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Bölümü, Uşak, Türkiye. ORCID: 0000-0001-8939-1244.

mevcut fabrikalarımızda ve daha çok olmasını temenni ettiğimiz fabrikalarımızda kendi amelemiz çalışmalıdır. Müreffeh ve memnun olarak çalışmalıdırlar ve bütün bu saydığımız sınıflar aynı zamanda zengin olmalıdır ve hayatın lezzet-i hakikisini tadabilmelidir ki, çalışmak için kudret ve kuvvet bulabilsin.” (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, 2024) ifadelerini kullanarak istidam gerekliliği ve sosyal faydaları dile getirmiştir. Kongrede, ekonomik sektörde ekonomik ilerlemenin sağlanması ve buralarda Türk işçilerin çalıştırılması kararı alınmıştır. Bu, ekonominin millileşmesi ve yeni istihdam alanı yaratmak için önemli bir karardır. (Türkyılmaz, 2013)

Cumhuriyet’in ilanından sonra istihdamın yaygınlaştırılması ve buralarda Türk işçilerin çalıştırılması için önemli çalışmalar yapıldı. Yabancı şirketlerle Türk işçilerin çalıştırılması için sözleşmeler imzalandı. Yeni sanayi kuruluşları kuruldu ve yeni istihdam alanları açıldı. Yol ve köprü yapımı, inşaat işleri gibi işlere ağırlık verildi ve istidam ülke içine yaygınlaştırmaya çalışıldı. (Yılmaz, 2024) Ancak 1929 Dünya Ekonomik Buhranı diğer ülkelerde olduğu gibi Türk ekonomisini de olumsuz etkiledi. Ekonomik sektörlerde yaşanan durgunluk nedeniyle işsizlik sorunu arttı. Kriz öncesi %3 dolaylarında olan işsizlik oranı kriz sonrası %4,5 dolaylarına yükseldi. (Yılmaz, 2024) Türkiye’nin en kritik tarım ürünlerinde ihracat azaldı. Bunun üzerine devletçi ekonomik politikaya geçildi. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı yayınlanarak kamu yatırımları yapıldı ve yeni istihdam alanları yaratıldı. (Borotav, 2024) Sümerbank, Etibank gibi kurumlar aracılığıyla vasıflı ve vasıfsız personel için iş alanları açıldı. Böylece devlet kamusal istihdamın temellerini atarak yapısal bir dönüşüm geçirdi. Buhran sonrası yaşanan 10 yıllık dönemde devlet özel sektörün yerine geçen bir teşebbüs haline geldi. Tarımsal alanda Toprak Mahsulleri Ofisi tarımsal politikaları yönlendiren ana güç oldu. Sanayi alanında ise madencilik, dokuma, kağıt, şeker, çimento alanında yatırımlar yapıldı. Yeni istihdam alanları açılmaya çalışıldı. Bu adımların olumlu etkisine rağmen 1939’da İkinci Dünya Savaşı’nın çıkmasıyla üretim düştü. Yapılması planlanan yatırımlar ertelendi. Ekonomik hayat durgunlaştı ve istihdam azaldı. Ticari hayat daraldı. (Karaca, 2019) Savaşın 1945 yılında sona ermesiyle beraber Türkiye ekonomik sıkıntıları olan, istihdam sorunu yaşayan bir ülke olarak yeni bir döneme girdi.

Türkiye’de istihdam alanını genişletme, işverenle işçiyi resmi kanallarla birleştirme fikri Cumhuriyet Dönemi ile başladı. 1924-1925, 1932 ve 1934 yıllarında üç defa iş yasası tasarısı hazırlandı. Bu tasarılar meclis gündemine gelmesine karşın hiçbirisi kabul edilmedi. (İlkin, 1978; Çoşkun, 2017) Her ne kadar bu tasarılar yasa haline gelmese de ülke içinde istihdamın devlet eliyle yürütülmesi, kamu hizmeti şeklinde değerlendirilmesi fikrini güçlendirdi. Tasarıların ana fikrini oluşturan resmi ve merkezîyetçi anlayış fikri olgunlaştı. Bu çerçevede yürütülecek istihdam işi merkezi hükümetin direktifleriyle mahalli idareler aracılığıyla halka ulaştırılması benimsendi. Bu konuda ilk yasal düzenleme 8 Haziran 1936 tarih ve 3008 sayılı “İş Kanunu” ile birlikte yapıldı. (Resmi Gazete, 15 Haziran 1936) Çalışma hayatını düzenleyen ilk yasa olan kanunla devlet istihdam ve işe yerleştirme ile ilgili düzenleyici ve gözetleyici olarak görevlendirildi. Buna göre; iş ve işçi bulma göreviyle yükümlü bir kurumun üç yıl içinde kurulması kararlaştırıldı. Bu kurum iş arzı ile talebini değerlendirme, işçi ücretlerini ve işe giriş çıkışları takip etme, iş sözleşmesi yapılmasına aracılık etme gibi işleri yürütecekti. Bu işler kâr amacı güden özel bürolarla kesinlikle yapılmayacaktı. Kamu iş taleplerinin tamamı bu kurum aracılığıyla yapılacaktı. Ancak üç yıl içinde açılması planlan kurumun uzun süre gündemden uzak durdu. (Resmi Gazete, 25 Ocak 1946) İkinci Dünya Savaşından sonra tekrar gündeme gelen bu konu (Ulus, 30 Eylül 1945) 1946 yılı başında Meclise taşındı. (Son Posta, 17 Ocak 1946) Yapılan müzakereler sonucunda 4837 sayılı kanunla “İş ve İşçi Bulma Kurumu” adıyla yeni bir kurum oluşturuldu. Bu kurum iş ve işçi bulma faaliyetlerini düzenlemek ve yürütmekle görevlendirildi. Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra artan işsizliği azaltmak, işgücünü ülke genelinde ihtiyaç duyulan alanlara yönlendirmek ve iş piyasasını düzenlemek önemli bir görev üstlendi. Bu alanlarda kurulacak düzenli sistemle ülke ve bireyler sosyal ve ekonomik yönden hızlı bir ilerleme içine girmesi hedeflendi. (Cumhuriyet, 20 Mayıs 1946) Kuruma idari ve mali açıdan muhtariyet verildi. İktisadi bir teşekkül olmamasına rağmen Umumi Murakabe Heyeti denetimine tabi tutuldu. Her yıl heyet tarafından denetlenmesi, bu denetim raporları İcra Vekilleri Heyeti tarafından incelenmesi kabul edildi. Bu raporlara göre kurumsal çalışmaların yönlendirilecek, alınacak tedbirlerin belirlenecekti. Kurumun ana faaliyet alanı istihdam çalışmaları olduğu düşünüldüğünde istihdamın yaygınlaştırılması için bu raporların içeriği kritik önemdeydi.

Umumi Murakabe Heyeti 17 Haziran 1938 tarih ve 3460 sayılı kanun gereğince kurulmuş yüksek derecede bir denetleme organıydı. (Resmi Gazete, 4 Temmuz 1938) Kamu İktisadi Teşekküllerini bağımsız bir yapı içinde denetlemek, tek bir merkezden murakabe etmek gayesiyle kuruldu. Yapılacak murakabe uzman denetmenler aracılığıyla ve sürekli bir şekilde yapılması esastı. Böylece, muhtariyet ilkesine göre çalışan KİT çalışmaları merkezîyetçi bir anlayışla denetlenecekti. Bu denetimlerle KİT’lerin çalışmalarının takip edilecek, belirlenen politikaların uygulanıp uygulanmadığı belirlenecek, kuruluş ilkelerine uygun şekilde gelişip gelişmediği gözetilecek, kurum performansı belirlenecekti. (Kurun, 9 Aralık 1938) İş ve İşçi Kurumu kâr amacı güden bir iktisadi kuruluş olmamasına karşın Divan-ı Muhasebat denetiminden muaf olması nedeniyle 3460 sayılı

kanuna tabi tutuldu. Başka bir deyişle Umumi Murakabe Heyeti denetimine bağlandı. Böylece İş ve İşçi Bulma Kurumu açılışının ardından sıkı murakabesi altına girdi. Bu dönemde kurum her yıl düzenli olarak denetlendi. Bu faaliyetler yıl yıl murakabe raporları aracılığıyla İcra Vekilleri Heyetine taşındı.

Bu çalışma 1946-1960 döneminde Türkiye’de devletin istihdam politikalarını şekillendirme sürecinde kilit rol oynayan İş ve İşçi Kurumunun faaliyetlerini Umumi Murakabe Heyeti denetim raporları ışığında analiz etmeyi amaçlamaktadır. İşe yerleştirme faaliyetlerinden hareketle kurumun iş piyasasındaki etkinliğini, karşılaştığı sorunları, piyasaya müdahale biçimlerini, etkinlik düzeyini kurumun rolü içinde değerlendirilmiştir. Böylelikle erken Cumhuriyet Döneminde istihdamın kamu gözetimindeki seyri tarihsel bir perspektiften ışık tutmayı hedeflemektedir. Kurumun sadece teknik bir istihdam kurumu değil, aynı zamanda dönemin ekonomik ve sosyal dönüşümlerine rol oynamış bir kurum olduğu unutulmamalıdır. Çalışma, Umumi Murakabe Heyeti raporlarını ana kaynak olarak kullanarak önemin devlet denetim mekanizmalarının istihdam kurumlarına nasıl yaklaştığını ve bu kurumların ne ölçüde işlevsel olduğunu somut verilerle ortaya koymaktadır. Bu yönleriyle değerlendirildiğinde sınırlı sayıda olan istihdam politikalarının tarihsel gelişimine murakabe raporları penceresinden değerlendirilerek literatüre katkı sağlamaktadır.

İstihdamla İlgili Uluslararası Sözleşmeler ve Türkiye

Sanayi Devrimi Avrupa’dan başlayarak tüm dünyada büyük etki yaptı. Üretim şekli değişti, üretim ve tüketim arttı, ticaret gelişti. Bunun yanında işçi sınıfının doğmasına ve beraberinde işçi hakları konusunun gündeme gelmesine neden oldu. Kurulan büyük fabrikalarda çalışan işçilerin haklarının ne olacağı, hangi, koşullar altında çalışacağı, ücretlerinin ne olacağı konusu tartışılmaya başladı. Bu dönemde bunlarla ilgili yasal düzenlemelerin yetersizliği nedeniyle fikirler doğdu. Marksist ve Reformist düşünce sistemleri dünya geneline yayılmaya başladı. İşçi haklarını konusunda atılması istenilen adımlar konusunda oluşan fikir birliği neticesinde 1919 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (İLO) kuruldu. (Yolcu ve Alaca, 2021) Örgütün en üst karar alma organı olan Milletlerarası Çalışma Konferansı ise çalışma hayatını düzenleyen kararlar almak üzere İLO bünyesinde oluşturuldu. Çalışma koşulları, işçi hakları, iş güvenliği, çocuk işçiliği gibi konularda standartlar belirlemekle görevlendirildi.

Milletlerarası Çalışma Örgütü istihdamın düzenlenmesiyle ilgili altı ilkesel karar aldı. Bu kararlardan ilki “İşsizlik Hakkında 2 Sayılı Sözleşme”dir. İLO tarafından 29 Ekim 1919 tarihindeki toplantısında imzalanan sözleşme 11 maddeden ibaretti. Sözleşme, üye ülkeler işsizlikle savaşmayı prensip olarak kabul etmesi ilkesi üzerinde şekillendi. İşsizlikle ilgili verilerin İLO ile paylaşılması, ücretsiz iş bulma bürosu kurulması, uluslararası işçilere sosyal güvenliğinin sağlanması benimsendi. Bu bürolarda işveren ve işçiler temsil edilerek ilgili konularda görüşleri alınması kabul edildi. Böylece işsizlik uluslararası bir sorun olarak tanımlandı ve devletlerin işgücü politikası belirlemesi istendi. Türkiye bu belgeyi ancak 1950 yılında kabul etti. 16 Şubat 1950 tarihinde kabul edilen 5543 sayılı kanunla Türkiye bu işsizlikle mücadele ve istihdamı geliştirme yolunda önemli bir adım attı. (Resmi Gazete, 18 Şubat 1950)

İLO tarafından kabul edilen bir diğer sözleşme ise “İş ve İşçi Bulma Servislerinin Kurulmasını Hakkında 88 Sayılı Sözleşme” idi. 22 maddeden oluşan sözleşmenin temel noktası üye ülkelerin halk yararına iş ve işçi bulma servislerinin kurulmasıydı. Sözleşme ile işgücü piyasasının düzenlenmesi, tam istihdamın sağlanması, işsizliğin azaltılması yönünde ilkesel kararlar alındı. İş ve işçi bulma servisleri resmi kurumların kontrolü ve denetimi altında oluşturulması benimsendi. Teşkilatın ülke geneline yayılarak ülkenin her köşesine hizmet edecek şekilde örgütlenmesi, diğer kurumlarla işbirliği yaparak çalışma hayatının geliştirmesi, istihdamın devlet eliyle teşkilatlı bir şekilde yönetmesine karar verildi. Bunun yanında işçi ve işveren temsilcilerin görüşlerinin alınması, iki tarafında yararına politikalar belirlenmesi, işçilere mesleki beceriler kazandırma hizmetlerinin verilmesi kararlaştırıldı. İLO tarafından 17 Haziran 1948 tarihli toplantısında kabul edilen sözleşme Türkiye’de 30 Kasım 1949’da kabul edildi. (Resmi Gazete, 7 Aralık 1949) Kanun 14 Temmuz 1950 tarihinde yürürlüğe girdi.

İstihdamın yönetilmesi ile ilgili bir diğer belge ise “96 sayılı Ücretli İş Bulma Aracıları Hakkında Sözleşme” idi. Bu sözleşmede ücretli iş bulma kurumlarının belirli kurallarla yönetilmesini içermekteydi. Buna göre kâr amacı güden ve kâr amacı gütmeyen işçi bulma kurumları devlet kontrolünde çalışmalarını sürdürmesine karar verildi. Bu kurumlar devletten aldıkları ruhsatname dahilinde çalışmalarını sürdürecektir ve istihdamın geliştirilmesi için gayret edecekti. İLO tarafından 8 Haziran 1949’da kabul edilen yasa, Türkiye’de 8 Ağustos 1951 tarih ve 5834 sayılı kanun ile yasalastı. (Resmi Gazete, 14 Ağustos 1951) 23 Ocak 1952’de yürürlüğe giren kanunla istihdamı yaygınlaştırma çabası devlet kontrolüne alındı. Türkiye kabul edilen İLO sözleşmeleriyle sosyal devlet anlayışı uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi için önemli bir adım attı. İşgücü piyasası üzerindeki kamu denetimi daha güçlü konuma getirildi. İstihdamın yönlendirilmesi ve planlaması konusunda devlet aktif olarak sürece dahil edildi. İşçi haklarının korunması yönünde önemli

adımlar atıldı. Emek ve sermaye ilişkisinde denge kurulması ve işçi haklarının korunması yönünde önemli ilerleme sağlandı.

Türkiye istihdamla ilgili İLO tarafından onaylanan üç sözleşmesini kabul etmesine karşın yine İLO'nun kabul ettiği 44 ve 47 sayılı kanunları bu dönemde onaylanmadı. 44 sayılı sözleşme iradesi dışında işsiz kalan işçilere ödenek sağlanması ile ilgiliydi. Buna göre bu durumdaki işçilere tazminat ödenecek, maddi kayıpları bertaraf edilecekti. 47 sayılı sözleşme ise haftalık çalışma süresini 40 saate indirilmesini öngörüyordu. Buna göre işçilerin hiçbir hak kaybı olmaksızın çalışma süreleri haftalık 40 saatle sınırlı tutulacaktı. (İstihdamda 25 Yıl: 1971) Bu iki sözleşme Türkiye'nin İLO'ya taraf ülke olmasına karşın 1960 yılına kadar gündeme getirilmedi ve yürürlüğe girmede.

İş Arz ve Talebinin Tanzimi

Cumhuriyet dönemi istihdam politikalarının temel amaçlarının başında işgücü piyasasındaki arz ve talep dengesini sağlamaktı. İş ve İşçi Bulma Kurumuna verilen bu görev işsizlik sorununa karşı atılan önemli bir adımdı. Bunun yanında ülke ekonomisinin üretim kapasitesini en verimli ve üretken hale getirilmesinde de anahtar rol oynuyordu. 1946-1960 dönemi Türkiye'de sanayileşme girişimlerinin atıldığı bir dönemdi. Özellikle kentleşmenin arttığı, tarım dışı sektörlerin geliştiği bu dönemde bu dengeyi sağlamanın önemi arttı. Bu süreçte kurum hem tarım sektöründen sanayiye geçişte ortaya çıkan işgücü fazlasını yönlendirme hem de sanayi kuruluşlarının nitelikli işçi ihtiyacının karşılanmasında kritik öneme sahipti. Dolayısıyla bu görev sadece ekonomik yapının gereklerine uyum sağlamakla sınırlı değildi. Aynı zamanda devletin sosyal politika hedeflerinin de bir göstergesiydi.

İş arz ve talebinin dengeli ve istikrarlı bir yapıya kavuşması için ilk yapılması gereken faaliyet iş piyasası hakkında geniş ve detaylı bilgi edinmektir. Esasen 88 sayılı kanunun 6 maddesinde geçen “İcap ederse, diğer makamlara işverenler ve işçi sendikalarıyla işbirliği yaparak, gerek bütün memleketteki, gerek muhtelif sanayi, meslek ve bölgelerdeki iş piyasası durumu hakkında mevcut bütün malumatı toplayıp tahlil etmek ve bu malumatı, sistemli olarak ve süratle ilgili amme makamlarıyla işveren ve işçi teşekküllerinin ve umumun emrine hazır bulundurmak” ifadeleri bu konuda yapılması gereken adımları belirlemişti. (Resmi Gazete, 7 Aralık 1949) Buna göre; istihdamı oluşturan gruplarla sıkı ilişki kurulması ve sürekli bir bilgi akışının sağlanması gerekiyordu. Bu çerçevede tavsiyelerde bulunan heyet, işin arz koşullarını, iş talebini belirleyen sosyal ve ekonomik koşulların analiz edilmesini, analiz sonuçları göz önüne alınarak öngörülü bir planlama yapılmasını istendi. Ancak heyete göre kurum bunları gereği kadar yapmaktan uzaktı. (BCA, 37.10.0.0., 65.0.0.) Bunun gerçekleşmesi için kurum iş piyasasında daha etkin bir rol oynaması ve işçilere yönelik bilgilendirmelerin artmasını prensip olarak belirledi. İşçilerin karne taşınması, işverenlere münhal işleri bildirme zorunluluğunun getirilmesi, meslekler sözlüğü hazırlanarak işçilerin bilgilendirilmesi, işçilerin boş iş olan şehirlere gönderilmesi, teknik öğretimin yaygınlaştırılması, işçi görüşmelerinin bir düzene bağlanması gibi öneriler yapıldı. (UMH, İİBK 1950 Yılı Raporu) Ancak heyet tarafından yapılan bu önerilerin büyük bir kısmı kurum genel müdürlüğü tarafından kabul görmedi. İşçilerin karne taşınması ve münhal işlerin bildirilme zorunluluğunun uygulanma ve kontrol aşamalarının çok zor olması nedeniyle kabul görmedi. Buna karşın meslekler sözlüğü hazırlanmaya başladı. İşçi transferleri konusu ise kurum tarafından benimsendi. (UMH, İİBK 1953 Yılı Raporu) Mesleki yetiştirme Maarif Vekaletinin konusu olması gerekçesiyle ilk etapta reddedilse de daha sonra uygulamaya konuldu.

İş ve İşçi Bulma Kurumu, işgücü piyasasında dengeyi sağlamak amacıyla önemli bir görev üstlenmişti. Ancak kurum işe yerleştirme verilerindeki dengesizliklerin tam olarak sağlayamadığı gerekçesiyle heyetin eleştirilerine maruz kaldı. Kurum, bu dengeyi sağlanması ve istikrarlı bir yapıya kavuşması için 1957 yılında “İş Piyasası ve Etüd Şubesi” kurdu. Şubenin görevi 15 yaş ve üstü nüfusun iş gücü dünyasındaki üretkenliğini ve verimliliğini araştırmakla olarak belirlendi. Buna göre bu kitlenin meslek gruplarına dağılımını, daimi veya mevsimlik çalışma durumlarını, cinsiyet temelli istihdam yapısını ve iş verimliliğini tespit etmeyi hedefledi. Bununla beraber her iktisadi bölgenin hangi nitelikte işçiye ihtiyaç duyduğunu, kurulmakta olan sanayi kollarının işçi ihtiyaçlarını, hangi iş dalından ne kadar işçi yetiştirilmesi gerektiğini, bu işçilerin hangi özelliklerin olması gerektiği belirlemesi amaçlandı. Şube ilk olarak “İşgücü Anketi” adıyla bir anket düzenlendi ve uygulamaya koydu. İşe yerleştirme faaliyetlerinin daha düşük seviyede gerçekleştiği Karadeniz Bölgesindeki beş ilde ve Konya’da anket uygulandı. Şubenin ilk çalışmaları heyet tarafından memnuniyetle karşılandı. Bu çalışmaların genel müdürlük tarafından birleştirilerek iş piyasası raporu hazırlaması önerildi. (UMH, İİBK 1957 Yılı Raporu)

İş Piyasası ve Etüd Şubesinin kurulmasının ardından işgücü arz ve talebinin sağlanması için yapılan çalışmalar daha sistemli hale geldi. İş gücü anketi ülkenin farklı yerlerinde yapılarak istatistiksel sonuçlar elde edildi. Bu sonuçlara göre özellikle işçi yetiştirme kurslarına ağırlık verildi. Aylık ve üç aylık iş piyasası raporu

hazırlanarak iş yerlerinin çalışma alanları, işçi sayıları ve ihtiyaçları belirlendi. Kuruma yapılan başvuruların iş kollarına göre sınıflandırması yapılarak ilgili iş kollarına göre tasnif edildi. İlk defa 1959 yılından başlanarak iş yerleri sicil kartı hazırlandı. Bu kartlarda iş yerlerinin adresi, çalışma sistemi, çalışanların özellikleri, işçi yetiştirme sistemi gibi bilgiler hazırlanarak genel müdürlüğe iletili. (UMH, İİBK 1959 Yılı Raporu) Buna karşın işçi ücretlerinin takibi, öngörüsül tedbirlerin alınması gibi alanlarda yetersiz kalındı. Heyet bu yetersizliği nedeni olarak kurumun zayıf mali yapısı ve sınırlı teşkilatına bağladı. Buna çözüm olarak kurumun Devlet Planlama Teşkilatı ile orta hareket etmesini önerdi. (UMH, İİBK 1960 Yılı Raporu).

İş ve İşçi Bulma Kurumu İşe Yerleştirme Faaliyetleri

İş ve İşçi Bulma Kurumunun en önemli görevlerinden birisi işe yerleştirme faaliyetleriydi. Bu faaliyetler genel olarak işverene işçi bulmak, işçiye ise iş bulmak şeklindeydi. Bu süreçte kurum işverenden gelen iş arzı ile iş isteyenleri işçileri birbiriyle eşleştirerek çalışmalarını sürdürdü.

Tablo 1: İş ve İşçi Bulma Kurumu İşe Yerleştirme Göstergeleri (1946-1960)

Yıl	Alınan İş Mühhal Adedi	Alınan İşçi Müracaatı	İşe Yerleştirme	İşe Yerleştirme Oranı (%)
1946	-	25.022	20.912	91,64
1947	40.152	42.193	38.498	91,24
1948	-	43.952	28.038	63,79
1949	-	48.092	22.357	46,49
1950	38.937	54.170	20.410	45,06
1951	-	79.650	28.074	35,25
1952	117.290	135.965	63.494	46,69
1953	270.088	257.203	194.862	75,76
1954	440.863	412.360	356.547	86,46
1955	538.408	518.896	454.527	87,43
1956	600.736	599.808	521.629	86,96
1957	627.922	643.904	562.392	87,34
1958	592.103	610.599	542.962	88,92
1959	598.611	638.443	549.594	86,08
1960	603.544	688.038	574.270	83,46

Kaynak: Umumi Murakabe Heyeti Raporları referans alınarak yazar tarafından üretilmiştir.

Tablo 1, 1946–1960 dönemi itibarıyla İş ve İşçi Bulma Kurumunun işe yerleştirme verilerini göstermektedir. Veriler, incelenen dönemde tüm kategorilerde belirgin bir artış eğiliminin söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle 1952–1957 yılları arasındaki artış, diğer dönemlere kıyasla daha belirgin ve istikrarlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Buna karşın 1958-1960 yıllarında, önceki yıllardaki hızlı yükselme eğiliminin yavaşladığı ve yer yer gerilemeye dönüştüğü gözlemlenmektedir. Nitekim mühhal adedi 1947 yılında 40.152 iken, 1960 yılına gelindiğinde 603.544'e ulaşmıştır. Benzer biçimde, alınan işçi müracaatı 1946'da 25.922 iken, 1960'ta 688.038'e yükselmiştir. İşe yerleştirme sayıları da aynı yönde bir gelişim göstermiş; 1946'da 20.912 olarak kaydedilen değer, 1960'ta 574.270'e çıkmıştır. Bu veriler, 1950'li yılların ortalarında kurum faaliyetlerinde hem niceliksel hem de oransal olarak kayda değer bir genişlemenin yaşandığını, ancak on yılın sonuna doğru bu artış ivmesinin kısmen zayıfladığını göstermektedir.

Kurumun işe yerleştirme verilerini daha yüksek seviyelere çıkartması öncelikli bir hedefti. Ancak hem işçi hem de işverenin geleneksel yaklaşımları bu alandaki başarının yükselmesini engellemekteydi. İş Kanununun 69. maddesine göre iş verenler işçi ihtiyaçlarını İş ve İşçi bulma Kurumuna bildirmeleri gerekiyordu. Ancak işverenlerin genellikle bu kurala uymuyor, işçilerinin kendi yöntemleriyle temin ediyordu. İşçiler ise kurum aracılığıyla iş aramak yerine kendileri iş arayarak görüşmeler yapmaktaydı. Bu durum işe yerleştirmenin kurumdan habersiz şekilde ilerlemesini, iş piyasasının verimsiz olmasına neden oluyordu. Özellikle İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerde kalifiye işçiler ise daha yüksek ücretler kazanma amacıyla sık sık iş değişikliği yapabiliyordu. Bazı işletmeler ise kendilerine gönderilen işçilerin aranan özelliklere sahip olmadıklarını öne sürüyordu. Bu gerekçeyle işçilere daha az ücret ödenmekte ve karşılıklı memnuniyetsizlik ortaya çıkmaktaydı. Bunun yanında geleneksel olarak ustalar kendileri buldukları işçileri yanlarındaki işlere yerleştirebiliyordu. Bu kişilerden komisyon alarak onların haklarını istismar ediyordu. Heyete göre bu durumlar başka memleketlerde de görülen bir sorundu ve kısa sürede aşılabilir. Başka ülkelerde de işçi bulma teşkilatlarının kurulduğu ilk dönemlerde buna benzer suistimaller yaşanmıştı. Bu duruma karşı kurumun sosyal fonksiyonu işçilere anlatılması, işveren birlikleri ve işçi sendikaları ile işbirliği kurulması önerildi. İş ve İşçi Bulma Kurumu ise işçi sendikalarından faydalanarak işçilerle iletişime geçti. İşçi hakları ve kurumun faydaları hakkında bilgilendirmeler yapıldı. (BCA, 490.1.0.0., 1440.10.1.)

Umumi Murakabe Heyeti kurumun işe yerleştirme faaliyetlerinin arttırılmasına büyük önem veriyordu. Mühhal durumdaki işlerin kuruma bildirilmesiyle istihdamın kontrollü, işçi haklarını koruyan ve ülke

gelişimine uygun ilerleyeceğini öngörüsüyle hareket etti. Bu nedenle münhal durumdaki işyerleriyle belirli bir program dahilinde irtibat kurulmasını istedi. Kurum memurlarının bizzat işverenin yanına giderek münhal işleri tespit çalışmalarını yetersiz bulan heyet bunun geliştirilmesi için bazı önerilerde bulundu. Buna göre devlet işletmelerinde münhal kadroların mutlaka kuruma bildirilmesi sağlanmalı, kalifiye veya vasıfsız işçilerin kurumda kaydı tutulmalı, iş ve işçi piyasası kurum üzerinden ilerlemeliydi. Küçük işletmelerden yapılan işe yerleştirme başvurularının bürokratik işlerinden arındırılarak sade ve kolay hale getirilmeli, ülke sanayisinin gelişme alanları iyi tespit edilmeli, gelişen alanlarda işçi yetiştirilmesine önem verilmeliydi. Bu konuda açılacak mesleki kurslarla kurum öncü ve rehber olma vasfını öne çıkarabilirdi. Bununla beraber kurumun mevcut sanayi ve işyerlerinin tahlil ederek bölgesel ihtiyaçların tespit edilmesi, kurulmakta olan sanayi kollarının hangi alanda işçi ihtiyacının tespit edilmesi istendi. İşçilerin ise hangi alanlarda çalışabileceğinin bir cetvele işlenmesi ve ihtiyaç olmayan alanlardaki işçilerin benzer alanlara yönlendirilerek mesleki eğitim vermesi, ihtiyacın yoğun olduğu bölgelere işçi naklinin yapılması istendi. (UMH, İİBK 1953 Yılı Raporu)

Heyet tarafından yapılan bu öneriler kurum tarafından uygulanmaya konuldu. Kurum tarafından yapılan yerel tetkiklerle işçi ihtiyaçları belirlendi. Kamu İktisadi Teşekkülleri personel alımlarının tamamı kurum aracılığıyla yapıldı. Özel kuruluşlarla temas kurularak hem işverenin hem de işçinin haklarını koruyan iş mukaveleleri kurum aracılığıyla imzalandı. Kurumun da ülkenin farklı yerlerinde şube ve ajanslar açarak ülke içinde yaygınlaştırıldı. Böylece özellikle 1953 yılından itibaren alınan münhal sayısı önemli şekilde arttı. 1952 yılında 117.290 olan münhal sayısı 1953'ye %206 oranında artarak 270.088'e ulaştı. (UMH, İİBK 1953 Yılı Raporu:9) Heyet tarafından memnuniyetle karşılanan bu artışla birlikte istihdam üzerindeki devlet kontrolü arttırıldı. Bu artış 1957 yılında 562.392 kişi ile en yüksek seviyeye ulaştı. Murakabe Heyeti tarafından memnuniyetle karşılanan işe yerleştirme artışı ülke istihdamına önemli katkılar sağladı. Bu artışın nedenleri heyet tarafından şu şekilde belirlendi: (UMH, İİBK 1957 Yılı Raporu:11-12)

- ✓ Ülkenin ekonomik kalkınmasıyla beraber yeni iş sahaları açılması ve işçi ihtiyacının artması,
- ✓ Kurumun işçi ve işverenler tarafından güvenilir konuma gelmesi,
- ✓ Kurumun kadro ve teşkilatının güçlendirilmesi,
- ✓ Mevsimlik ve kısa süreli işlerde aynı işçinin birkaç defa işe yerleştirilmesi,
- ✓ Kurum kadrolarının işe yerleştirme konusunda uzmanlaşması

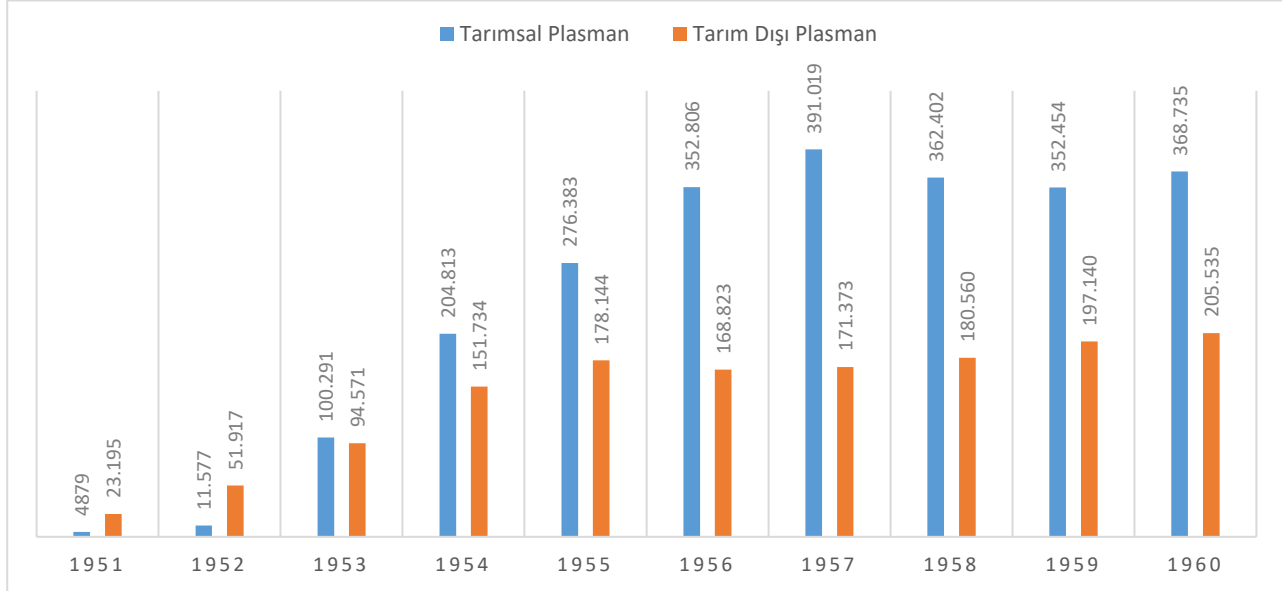
İşe yerleştirmelerin şubelere göre dağılımı incelendiğinde işe yerleştirme sayılarının en fazla İzmir, Hatay, Manisa, Seyhan, Denizli ve Bursa şubelerinde olduğu görülmektedir. Bunun ana nedeni bu şubelerin çalışma sahalarında zirai faaliyetlerin yoğunluğudur. Hatta Manisa ve Hatay ajanlık olarak çalıştığı dönemlerde dahi birçok şubeden daha fazla işe yerleştirme yapmıştır. Nüfusun en fazla olduğu İstanbul şubesinde ise tarımsal faaliyetlerin azlığı nedeniyle işe yerleştirme sayısı düşük seviyelerde kaldı. İstanbul'da genel olarak inşaat sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. (UMH, İİBK 1959 Yılı Raporu) Buna karşın Konya, Trabzon, Elazığ, Sivas, Zonguldak şubelerinde ise oldukça düşük seviyelerdeydi. (UMH, İİBK 1954 Yılı Raporu)

İş ve İşçi Bulma Kurumu verilerine göre 1958 yılında istenilen iş ve işçi talebi ile birlikte işe yerleştirme sayıları düşüş eğilimine girdi. Bu durum heyetin dikkatini çekti ve bununla ilgili tetkikler yapıldı. Tetkikler sonucu teşkilatının eksikliği, kurum kadrolarının nitelsiz oluşu, nitelikli memurların kurumdan ayrılmış olmalarını tespit edildi. Bu konuda daha da ileriye giden heyet ülkenin kalkınma döneminde olduğunu, iş sahalarının genişlediğini, işçiye duyulan ihtiyacın sürekli arttığını ileri sürerek işe yerleştirmedeki düşüşü sadece kuruma bağladı. Kurumun işe yerleştirme görevini tam olarak yerine getiremediğini açıkça belirtti. Genel Müdürlüğe bu konu üzerinde hassasiyetle durmasını isteyerek işe yerleştirme çalışmalarının geliştirilmesini istedi. (UMH, İİBK 1959 Yılı Raporu) Her ne kadar 1959'da işe yerleştirme sayıları kısmi bir artış gösterse de 1957 yılındaki seviyesine ulaşamadı. Heyet tarafından kurumun piyasaya daha aktif olarak girmesi ve kadrolarının takviye edilmesi bu kısmi artışın nedeni idi. (UMH, İİBK 1959 Yılı Raporu) Ancak bu artışın temel nedeni inşaat sektöründeki yükselmeydi.

İş Yerleştirmelerin Sektörel Dağılımı

Cumhuriyet Döneminde planlı bir ekonomik büyüme amaçlandı. Özellikle sanayi adımlarının atılmasıyla birlikte bu alanda çalışacak işçilere duyulan ihtiyaç arttı. Tarım sektöründeki istihdamın fazlalığı karşısında sanayi sektörünün büyümesi hedeflendi. Bunun yanında İkinci Dünya Savaşı sürecinde artan işsizliğin azaltılması, istihdamın artması istendi. Bu bağlamda istihdamın tarım dışı sektörleri geliştirmesi, işsizliğin azaltılması istihdamın yönünü belirlemesi bakımından önemlidir. Bu dönemde İş ve İşçi Bulma Kurumu Türkiye'de devlet öncülüğünde kalkınma politikalarının istihdam yapısında belirleyici bir gücüydü. Bu süreçte

işgücü piyasasının kurumsallaştırılmasında ve arz-talep dengesinin sağlanmasında merkezi bir rol üstlenmişti. Kurumun işe yerleştirme verileri, niceliksel eğilimlerini ve Türkiye ekonomisinin sektörel dönüşümünü göstermekteydi. Aşağıda sunulan grafik, Kurum aracılığıyla işe yerleştirilen bireylerin tarım ve tarım dışı alanlara göre yıllar içindeki dağılımını göstermektedir. Bu ayırım, bir yandan geleneksel tarım sektörünün istihdam içindeki ağırlığını sürdürdüğünü, diğer yandan ise sanayi ve hizmet gibi tarım dışı sektörlerin gelişimine paralel olarak işgücü yönlendirmesindeki değişimi yansıtmaktadır. Grafik, Türkiye'nin kalkınma paradigmasında kırsal-toplumsal yapının çözülmeye ve kent merkezli ekonomik yapılara dönüştüğünü göstermektedir.

Şekil 1: İş ve İşçi Bulma Kurumu İşe yerleştirme Verilerinin Sektörel Dağılımı (1951-1960)³

Kaynak: Umumi Murakabe Heyeti Raporları referans alınarak yazar tarafından üretilmiştir.

Grafik verileri 1951-1960 döneminde tarımsal ve tarım dışı işe yerleştirmeli verileri karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir. Veriler incelendiğinde 1951-1952 yıllarında tarım dışı işe yerleştirmelerin daha yüksek sayılarda seyrettiğini göstermektedir. Ancak 1953 yılından itibaren tarımsal işe yerleştirmeler hızlı bir artış seyretniş ve belirgin bir şekilde önüne geçmiştir. Özellikle 1946-1957 döneminde tarımsal işe yerleştirmeler en yüksek artış hızına ulaşmıştır. Tarım dışı işe yerleştirmeler 1954-1960 döneminde durağan bir seyir takip etmiştir. 1953 yılında tarım sektörüyle hemen hemen aynı sayıda olan tarım dışı işe yerleştirme 1960 yılına kadar sadece 2,17 kat artmışken aynı dönemde tarım işe yerleştirme 3.61 kat artış göstermiştir.

Türkiye 1950'li yıllarda makinalı tarıma geçiş, kırsal alandaki nüfus artışı nedeniyle köyden kente göçlerin yaşandığı, sanayileşme hedeflerinin yaşandığı bir dönemdi. Bu dönemde işgücü piyasası devlet eliyle düzenlenmeye çalışıldı. İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun işe yerleştirme dağılımı incelendiğinde 1951 ve 1952 yıllarında tarım dışı sektörlerin fazlalığı görülürken, daha sonraki yıllarda tarımsal işe yerleştirmelerin yükseldiği görülmektedir. Bu durum mevsimsel işçi ihtiyacının yüksekliğini ve tarımsal istihdamın baskın konumda olduğunu göstermektedir. 1951 yılında oldukça düşük seviyede olan tarımsal yerleştirme 1953'ten sonra hızlı bir yükselme gösterdi. 1957 yılında ise 391.019 kişi ile bu dönemdeki en yüksek seviyeye ulaştı. Tarım dışı sektörler ise 1951 yılında 23.195 iken sürekli bir artış gösterdi ve 1960 yılında 205.535 kişi ile en yüksek seviyeye ulaştı. Bunun yanında 1954-1960 yılları arasında tarımsal yerleştirme sayıları büyük değişime göstermeksizin 150.000 – 205.000 aralığında sabit bir seyir izlemiştir. Buna karşın tarımsal işe yerleştirmeler 204.000 ile 391.000 arasında yüksek sayılarda ve dalgalı bir seyir takip etmiştir. Grafik, bir yandan Türkiye'nin hızlı nüfus artışı ve kırsal çözülme dinamikleriyle şekillenen iş piyasasına ışık tutarken, diğer yandan devletin tarım dışı sektörlerle yönelme hedeflerine rağmen istihdamda hâlâ geleneksel sektörlerin belirleyici olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu dönem, sanayileşme çabalarına rağmen istihdam yapısının büyük ölçüde tarım temelli kalmaya devam ettiğini ortaya koymaktadır.

³ Umumi Murakabe denetimlerinde ve kurumsal çalışma raporlarında 1946-1950 dönemindeki işe yerleştirme verilerinin sektörel dağılım bilgileri bulunmamaktadır.

Tablo 2: Tarımsal İşe Yerleştirme Dağılımı (1952-1960)

Yıl	Pamuk		Diğer Tarım Alanları		Toplam
	Adet	Oran (%)	Adet	Oran (%)	
1952	11.577	100	0	0	11.577
1953	72.662	72,45	27.629	27,54	100.291
1954	100.444	49,04	104.369	50,95	204.813
1955	156.551	56,64	119.832	43,35	276.383
1956	171.369	48,57	181.437	51,42	352.806
1957	185.395	47,41	205.624	52,58	391.019
1958	205.122	56,6	157.280	43,39	362.402
1959	193.695	54,95	158.759	45,04	352.454
1960	197.935	53,67	170.800	46,32	368.735

Kaynak: Umumi Murakabe Heyeti Raporları referans alınarak yazar tarafından üretilmiştir.

Tarımsal işe yerleştirme verilerinde en önemli sektör pamuk tarımına aitti. Heyete göre bunun en önemli nedeni pamuk ziraatının geniş işçi ihtiyacı olan büyük işletmeler tarafından yapılmasıydı. Bu işletmeler kuruma başvuru yaparak işçi talebinde bulunabiliyor, kurum da büyük sayılarda işçileri buraya gönderebiliyordu. (UMH, İİBK 1953 Yılı Raporu) Özellikle İzmir Şubesinde pamuk işçi talepleri karşılandı ve önemli işe yerleştirme verilerine ulaşıldı. 1953 yılında toplam pamuk işe yerleştirmenin 72.662 iken bunun %75,1'i İzmir şubesi tarafından yapıldı. Bunun yanında yaş ve kuru üzüm, tarım hizmetleri, tütün ve çeltik alanlarında da kurum aracılığıyla işe yerleştirmeler yapıldı. (UMH, İİBK 1953 Yılı Raporu) 1952 yılında 11.577 olan pamuk işe yerleştirme 1953'te 72.662'ye yükselerek büyük artış gösterdi. Toplam pamuk işe yerleştirmenin %75,1'i olan 54.573'ü ise İzmir şubesine aitti. İzmir'den sonraki en önemli pay işse 11.362 ile Hatay şubesine, 4237'si ise Seyhan (Adana) şubesine aitti.

Tablo 3: Tarım Dışı İşe Yerleştirme Verilerinin Branşlara Göre Dağılımı (1952-1960)⁴

	İnşaat	İmalat	Hizmet İşleri	Ormancılık Balıkçılık	Madencilik Taş Ocakları	Toplam
1952	18.887			33.030		51.917
1953	55.238			39.333		94.571
1954	87.579			64.155		151.734
1955	100.057			78.087		178.144
1956	87.547	47.409	27.605	865	5.397	168.823
1957	78.010	52.641	31.619	1168	7.935	171.373
1958	87.039	49.007	36.362	1110	7.042	180.560
1959	94.067	53.844	41.207	1908	6114	197.140
1960	96.250	60.510	41.570	1970	5235	205.535

Kaynak: Umumi Murakabe Heyeti Raporları referans alınarak yazar tarafından üretilmiştir.

Tarım dışı sektörlerdeki en önemli pay inşaat sektörüne aitti. Özellikle yaz döneminde büyük artış gösteren inşaat sektöründe aranılan işçi sayısı sürekli bir artış gösterdi. 1952'de 18.887 olan inşaat işe yerleştirme 1953'te 55.238'e yükseldi. Bu alanda ise büyük şehirler en fazla işe yerleştirme gösteren yerler oldu. İzmir 12.997, Seyhan 9239, Diyarbakır 8111 ile inşaat alanında en önemli pay sahibi yerlerdi. Diyarbakır, Elazığ, Antep, Trabzon, Balıkesir, Antalya şubelerinde yapılan işe yerleştirmenin hemen hemen tamamı inşaat sektörüne aitti. Bu durum bu şubelerin özellikle tarım alanında yeterli araştırma yapmadığı, kendi görev alanı içine yeterince hakim olamadığı şeklinde yorumlandı. (UMH, İİBK 1953 Yılı Raporu) İnşaat sektörü 1960'da 96.250 ile en yüksek seviyeye ulaştı. Bu durum kurum eliyle yapılan tarım dışı işe yerleştirmenin ana sektörünün inşaat olma özelliğini göstermektedir. Bunun dışında imalat endüstrisi, nakliye, belediye ve ticaret hizmetleri ile devlet hizmetleri önemli işe yerleştirme kolları oldu. Ormancılık, madencilik sıhhi tesisat, bankacılık, ev sigortacılığı gibi sektörlerde de yüksek sayıda olmasa da işe yerleştirme hareketliliği görüldü.

1958 yılında kurumun toplam işe yerleştirme verileri düşmesine karşın tarım dışı işe yerleştirmenin bir önceki yıla göre yükseldi. Buna göre bir önceki yıla göre inşaat sektöründeki işe yerleştirme 9.029, hizmet işlerinde ise 4743 kişi daha fazla gerçekleşti. İmalat, ormancılık ve madencilik alanlarında ise 4585 kişi azaldı. Genel azalmaya karşın bu alandaki artışın nedenleri inşaat işlerinin artması, vasıfsız inşaat işçilerinin işe yerleştirmenin kolay olması, devletin imar faaliyetlerine ağırlık vermesi, işçilerin kısa süreli olarak işlerde çalıştırılmaları olarak belirlendi. Heyet kurumun inşaat işlerine daha fazla eğilmesiyle bu alandaki işe yerleştirmenin arttırılabileceğini öngördü. (UMH, İİBK 1958 Yılı Raporu)

⁴ Tabloda 1952-1955 arasındaki dönemde inşaat dışındaki sektörlerle ilişkin veriler Umumi Murakabe Heyeti raporlarında bulunmamaktadır.

Tablo 4: Tarım Dışı İşe Yerleştirmenin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı (1953-1960)⁵

	Teknik ve İdari Büro İşleri	Satış İşleri	Avcılık, Balıkçılık, Ormancılık	Maden ve Taşocakları	Ulaştırma	Sanat ve İmalat	Hizmet	Toplam
1953	1074	2198	626	613	878	73.390	15.792	94571
1954	1463	400	1998	2618	1467	125.435	18.363	151.734
1955	178.144							178.144
1956	2232	588	1542	3730	1322	136.989	22.420	168.823
1957	2663	761	1905	4627	1627	132.941	26.846	171.373
1958	2656	406	1458	3692	1526	145.641	24.911	180.560
1959	3933	704	2622	4520	1852	156.995	26.514	197.140
1960	3485	741	2191	4469	2102	169.002	23.745	205.535

Kaynak: Umumi Murakabe Heyeti Raporları referans alınarak yazar tarafından üretilmiştir.

Tablo 4, 1953-1960 döneminde tarım dışı işe yerleştirmenin meslek gruplarına göre dağılımını göstermektedir. Bu dönemde sanat ve imalat meslek grubu en yüksek paya sahiptir. 1953'te 73.390 olan işe yerleştirme sayısı her yıl artarak 1960'da 169.002'ye ulaşmıştır. Bu durum ülkedeki sanayileşme ve şehirleşme ile birlikte sanayiye dönük işgücü talebinin arttığını göstermektedir. Hizmet sektöründeki işe yerleştirmeler ise 1953'te 15.792 iken 1969'da 23.745'e yükselmiştir. Diğer yandan maden ve taşocaklarındaki işe yerleştirme verileri dikkat çekicidir. 1953'te 613 olan işe yerleştirme sayısı 1960'da 4469'a yükselmiştir. Bu veri ülkedeki maden yatırımlarının ve dolayısıyla işgücü talebinin artışıyla ilgilidir. Buna karşın teknik ve idari büro işleri ile satış işleri gibi nitelikli iş kollarındaki işe yerleştirme değerleri oldukça düşüktür. 1960 yılında büro işlerinde 3485, satış işlerinde 741 yerleştirme bu alanlardaki istihdamın sınırlı olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak 1953-1960 yılındaki bu dağılım İş ve İşçi Bulma Kurumunun tarım dışı işe yerleştirmenin ağırlıklı olarak sanat ve hizmet sektörleri endeksli ilerlediğini göstermektedir.

Tablo 5: İşsizlik ve İstihdam Sektörel Dağılımı (1946-1960)

	İşsizlik Oranı	İstihdam Durumu		Sektörlerin GSMH İçindeki Payı	
		Tarım	Tarım Dışı	Tarım	Tarım Dışı
1946	2,7	84,62	15,38	45,6	54,4
1947	2,5	84,42	15,58	38,4	61,6
1948	2,3	85,69	14,31	45,2	54,8
1949	1,8	84,54	15,46	40,1	59,9
1950	1,5	84,28	15,72	41,7	58,3
1951	1,7	82,76	17,24	44,8	55,2
1952	1,9	80,68	19,32	44,6	55,4
1953	2,8	79,01	20,99	45,0	55
1954	3,2	78,00	22,00	38,5	61,5
1955	3,1	77,21	22,79	39,0	61
1956	3,2	76,71	23,29	39,3	60,7
1957	2,8	75,55	24,45	41,9	58,1
1958	2,9	74,30	25,70	41,7	58,3
1959	2,9	74,24	25,76	37,3	62,7
1960	3,1	74,10	25,90	37,9	62,1

Kaynak: Tutar, 2023.

İş ve İşçi Bulma Kurumu yaptığı çalışmalarla işsizliğin azaltılması ve tarım dışı sektörlerin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yaptı. 1946-1960 dönemi göz önüne alındığında 1950 yılında 1,5 ile en düşük seviyeye indi. Ancak daha sonra yükselme dönemine girdi ve 1960'da 3,1 olarak gerçekleşti. İstihdamın sektörel dağılımında değerlendirildiğinde ise 1946'da %84,62'lik bir paya sahip olan tarım sektörü azalma eğilimine girdi ve 1960'da %74,10 ile en düşük seviyeye indi. Tarım dışı sektörlerin ise payı %15,38'den %25,9'a yükseldi. Tarımsal istihdam ağırlığını korusa da toplam istihdam içindeki payı azaldı. Bu düşüş kendini GSMH içinde de gösterdi. 1946 yılında tarım sektörü %45,6'lık bir paya sahipken, 1960'da %37,9'a düştü. Tarım dışı sektörlerin payı ise %54,4'den %62,1'e yükseldi. Bu süreçte İş ve İşçi Bulma Kurumu sanayi alanındaki işe yerleştirme faaliyetleri ile bu sürece katkı sağladı.

İş Yerleştirme Sayılarını Yükseltme Çalışmaları

İş ve İçi Kurumunun kuruluşunu belirleyen 4837 sayılı kanun, kuruma işe yerleştirmeleri yüksek seviyelere çıkarma görevi vermişti. Bu nedenle kurum yalnızca kendisine gelen başvuruları değerlendiren ve eşleştiren bir şekilde çalışmadı. Bunun yanında iş piyasasının aradığı özellikte işçi yetiştirilmesi, işe yerleştirmeyi engelleyen durumları bertaraf etmeyi, daha nitelikli işçilerin yetiştirilmesi gibi çalışmalar da yapmıştır. 1946-1960 döneminde kurumun işe yerleştirme sayılarını yükseltme çabaları üç başlık altında değerlendirilebilir.

⁵ Tabloda 1955 yılındaki sektörel verileri Umumi Murakabe Heyeti raporlarında söz konusu verilerin bulunmamasıdır.

Kalifiye İşçi Yetiştirilmesi

İş ve İşçi Bulma Kurumu görevlerinden birisi de işçilerin mevcut özelliklerini geliştirmek ve iş piyasasının ihtiyaç duyduğu özelliklerde işçi yetiştirmektir. Daha kalifiye işçi yetiştirilmesi hem işçi hem de işverenler açısından önemlidir. İşçiler daha kalifiyeli hale gelmesiyle daha kolay iş bulabilir, buldukları işlerde daha uzun süre çalışabilirler, kazançlarını arttırabilirler. İşverenler ise iş randımanlarını arttırabilir ve aradıkları niteliklerdeki personeli daha hızlı bulabilirler. Kurum ise işe yerleştirme çalışmalarını arttırarak üretimin artmasını sağlayabilir. (UMH, İİBK 1958 Yılı Raporu) Ancak yetiştirilmesi gereken personelin hangi bölge ve alanlarda, kaç kişi yetiştirilmesi için ülkenin gelişen sektörlerinin tespit edilmesi, ihtiyaç duyulan personel özelliklerinin belirlenmesi ve buna dayalı bir plan yapılması zaruridir. (UMH, İİBK 1950 Yılı Raporu) Bu amaca dönük olarak 1946 yılından itibaren çeşitli araştırmalar yapılarak ülkenin ihtiyaç duyduğu meslekler tespit edilmeye çalışıldı ve bu alanlarda kurslar açılmasına karar verildi. (BCA, 490.1.0.0., 1440.10.1.)

İş ve İşçi Bulma Kurumu Kalifiye İşçi Yetiştirme Çalışması

Mesleki Yetiştirme Kültürel Yetiştirme

Cumhuriyet Döneminde sanayi alanında kalkınmak için önemli adımlar atıldı ve büyük yatırımlar yapıldı. Bu yatırımların çalışabilmesi, üretimini aralıksız devam ettirmesi için mesleki donanımlara sahip personelin yetiştirilmesi gerekiyordu. Kurumun faaliyete geçmesiyle mesleki eğitimler yapmaya başladı. Özellikle piyasanın ihtiyaç duyduğu müretteptik, mücellittik, mekanik, madeni eşya, kunduracılık, ev hizmetçiliği, biçki dikiş kursları düzenlendi. Ancak heyete göre tespitler ve açılan kurslar yanlış ve gelişigüzel açılan kurslardı. Kurslar açılmadan tetkikler yapılması, ihtiyaçların belirlenmesi, iş alanları araştırılması gerekirken bunlar ya hiç yapılmamıştı veya eksik yapılmıştı. Ülke veya bölgesel ihtiyaçlar göz ardı edilerek düzenlenen bu kurslardan istenilen olumlu sonuçlar elde edilmesi mümkün değildi. Heyetin yönlendirmeleriyle Çalışma Vekaleti ile Ekonomi ve Ticaret Vekaleti işbirliğiyle küçük sanatların geliştirilmesi üzerinde bir program uygulanmasına karar verildi. Ülkede küçük sanatların kalkındırılmasının sağlanması, küçük el sanatları erbabının ürünlerinin değerlendirilmesi amacıyla başlatılan bu girişimden olumlu sonuçlar alındı. (BCA, 490.1.0.0., 1440.10.1.) Bununla birlikte 3457 sayılı kanun gereği sanayi ve madencilik alanında açılan kursların kontrolünü yaptı. Bu kurslarda etkin bir rol oynamamasına karşın eğitimlerin kanuna uygun ve düzenli şekilde uygulanmasına destek verdi. Ancak heyete göre kurumun bu çalışmalarla sınırlı kalması mümkün değildi. Kursların sadece Ankara ve İstanbul ile sınırlı kalması, çırak yetiştirilmemesi, kurslara katılanların işe yerleştirilmemesi büyük eksikliklerdi. Bu eksikliklerin giderilmesi için işçilerin eğilimlerinin ve her şubenin ihtiyaç duyduğu alanların belirlenmesi tavsiye edildi. Bunun yanında işçilerin yeteneklerine ve işin özelliklerine uygun bir ücretlendirme politikası belirlenmesi ve yetiştirilmiş personelin haklarının kurum tarafından korunması istendi. (UMH, İİBK 1950 Yılı Raporu)

Umumi Murakabe Heyeti tarafından kalifiye işçi konusundaki tavsiyeler kurum tarafından benimsendi. Mesleki Yetiştirme Programının hazırlanması için Maarif Vekaleti ile temas kuruldu. İş yerleri ile görüşmeler yapılarak hangi işçileri bulmakta zorlanıldığı tespit edildi. İşçi cetvelleri hazırlanarak öncelikli olanlar belirlendi. Yapılan tespitlere göre 1953 yılında Ankara'da aşçılık, İstanbul'da otomobil, Bursa'da dokumacılık ve şoförlük kursu açıldı. Türkiye ile Fransa arasında stajyer kabulüne dair anlaşma imzalandı. 1953 yılında 20 stajyerin Fransa'da gönderilmesi sağlandı. Fransa'dan ise 16 stajyer kabul edildi ve Etibank, İş Bankası, Merkez Bankası ve Selanik Bankalarına yerleştirildi. (UMH, İİBK 1953 Yılı Raporu) Yapılan bu çalışmalardan olumlu sonuçlar alındı. Bu kursları tamamlayan işçiler kısa sürede işe yerleştirildi ve ekonomik hayata dahil oldu. Heyet tarafından arttırılması istenilen bu kurslar sonraki yıllarda da devam etti. 1954 yılında İstanbul'da otomotiv, Bursa'da dokumacılık, garsonluk ve komilik kursları açıldı. Farklı Avrupa ülkelerine usta ve ustabaşı gönderilen mesleki bilgilerinin artmasına amaçlandı. (UMH, İİBK 1954 Yılı Raporu) İngiltere, Almanya, Fransa, Hollanda, İsveç gibi ülkelere gönderilen ustabaşı ile ustabaşlarının teknik bilgi, görgü ve kabiliyetlerinin arttırılmasında önemli ilerleme sağlandı. (UMH, İİBK 1960 Yılı Raporu) 1955 yılında ise İstanbul'da otomotiv, İzmir'de hamur mayacılığı ve garsonluk, Bursa'da dokumacılık, İzmit'te yapı ustalığı, Erzurum'da daktilo, Kayseri'de motorculuk kursları düzenledi. (UMH, İİBK 1955 Yılı Raporu) Artan garson ihtiyacını karşılaması için İstanbul Şubesinde garson ve aşçılık merkezi faaliyete geçirildi. (UMH, İİBK 1959 Yılı Raporu) Böylece bu kursların düzenli olarak yapılması sağlandı. Çoğunlukla yerel ihtiyaçlara göre düzenlenen bu kurslar işgücü piyasasına olumlu katkılar sağladı.

İş ve İşçi Bulma Kurumu kalifiye işçi yetiştirme konusundaki atılımlarına daha sonraki yıllarda da devam etti. 1956 yılında Bursa'da dokumacılık, Adana'da aşçılık ve garsonluk, Ankara'da ev hizmetçiliği, İstanbul'da lokanta ve eğlence sektörü için yabancı dil kursları açıldı. Sanayi ve madencilik alanında çırak, usta ve kalfa yetiştirilmesi için açılan kursların denetimi sağlandı. Yurtdışına usta ve ustabaşı gönderilmesi uygulamasına

devam edildi. (UMH, İİBK 1956 Yılı Raporu) 1957 yılında ise Bursa'da biçki ve dikiş, İstanbul'da yabancı dil, ve oto öğretim kursları açıldı. Bu dönemde İstanbul'da artan aşçı, garson ve komi kurslarının düzenli hale getirilmesi için çalışmalara başlandı. Ankara, Eskişehir, İstanbul, Bursa, Balıkesir gibi büyük kentlerde garsonluk, dökümcülük, otomotiv, aşçılık kurslar düzenledi. (UMH, İİBK 1958 Yılı Raporu)

Umumi Murakabe Heyeti kurum tarafından açılan kursları memnuniyetle karşıladı. Bu kursların arttırılması için tavsiyelerde bulundu. Özellikle bölgesel olarak bulunması zor olan işçilerin belirlenmesi ve bu kursların açılmasını istedi. Avrupa'ya gönderilen usta ve ustabaşların sayısının artmasını ve teknik konudaki eğitimlerin yoğunlaştırılmasını tavsiye etti. Bunun yanında arazisi dar olan köy ve kasabalarda el ve ev sanatlarının geliştirilmesi istedi. Burada atıl durumda olan işgücünün bu yolla iktisadi hayata dahil edilebileceği öngörüsüyle uzmanların bu bölgeleri tetkik etmesi, hangi bölgede hangi sanatın gelişebileceğinin belirlenmesi ve buna uygun bir eğitim politikası belirlenmesi istendi. (UMH, İİBK 1955 Yılı Raporu)

Mesleki dallarda kalifiye işçi yetiştirilmesi için 1958 yılında önemli bir adım atıldı. Maarif Vekâleti Teknik Öğretim Müsteşarlığı ile İş ve İşçi Bulma Kurumu arasında bir protokol imzalandı. Protokolle Maarif Vekaletine bağlı okullardaki araç, eğitmen, atölye ve dershaneler kurumun hizmetine açıldı. Kurum buralarda kalifiye eleman yetiştirmek için eğitimler düzenledi. İlk olarak Bursa'da 12 meslek kursu açıldı. Farklı bölgelerde bulunan Ticaret ve Sanayi Odaları ve işçi Sendikaları ile işbirliği yapılarak hangi alanlarda personele ihtiyaç olduğu belirlendi. 1959-1960 yıllarında tesviyecilik, tornacılık, dökümcülük, frezecilik, kaynakçılık, motorculuk, teknik resim, bobinaj, oto elektrik, marangozluk, sıhhi tesisat, biçki dikiş, soğuk demir, dokumacılık, döşemecilik, elektrik tesisatçılığı alanlarında 91 kurs açıldı. Özellikle İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Eskişehir, Adana gibi büyük kentlerde yoğunlaşan bu kurslara 2198 kişi kaydoldu, 964 kişi ise başarı ile tamamladı. Eğitimle heyet tarafından *"faydalı ve verimli"* olarak nitelendirildi ve arttırılması istendi. (UMH, İİBK 1959 Yılı Raporu; UMH, İİBK 1960 Yılı Raporu))

Umumi Murakabe Heyeti'nin öncelik verdiği konulardan biri de, hastalık veya iş kazası sonucu çalışma yaşamına devam edemeyen işçilerin durumuydu. Mesleki faaliyetleri sırasında maruz kaldıkları sağlık sorunları ya da iş kazaları nedeniyle işçilerin malul hale gelmesi, iş gücünün kaybına ve üretkenliğin azalmasına yol açmaktaydı. Bu durumu dikkate alan heyet, malul veya sakat kalan işçilerin yeniden toplumsal ve ekonomik hayata kazandırılması amacıyla bir rehabilitasyon merkezi kurulmasını önerdi. (UMH, İİBK 1955 Yılı Raporu) Söz konusu merkezde, işçilerin mevcut fiziksel koşulları göz önünde bulundurularak yeniden eğitilmeleri ve alternatif meslek dallarına yönlendirilmeleri hedeflenmiş, böylece iş gücünün sistem dışına kalmadan üretkenliğini sürdürebilmesi amaçlanmıştır. Umumi Murakabe Heyeti'nin bu önerisi, kurum tarafından da benimsendi ve uygulamaya geçirilmesi yönünde somut adımlar atıldı. Bu kapsamda, benzer uygulamaların yürürlükte olduğu ülkelerin mevzuatları incelenmiş, elde edilen bulgular doğrultusunda bir yol haritası oluşturuldu. Sürecin ilk aşamasında, rehabilitasyon merkezi kurulması amacıyla uygun bir arsa temin edilerek projenin fiziki altyapısının oluşturuldu. (UMH, İİBK 1956 Yılı Raporu) Bu konuda yabancı bir uzmanın getirilmesi için çalışmalara başlandı. (UMH, İİBK 1957 Yılı Raporu) Rehabilitasyon ve readaptasyon haliyle mesleğe yönlendirme işinin etüt edilmesi için Milletlerarası Çalışma Teşkilatından Miss Maxine Frosh adlı bir uzman 1960 yılında Türkiye'ye geldi. 30 Kasım 1960 tarihinde çalışmaya başlayan uzman bir buçuk aylık çalışma süresince ülke şartlarına uygun şekilde hangi sistemin kullanılacağı, hangi laboratuvarların kurulması gerektiği, hangi aletlerin kullanılacağı, hangi test araçlarının ihtiyaç olduğuna dair bir rapor hazırladı. Söz konusu rapor genel müdürlükçe değerlendirilerek uygulamaya alındı. Heyet tarafından başarılı bulunan bu çalışma ile sakat veya iş kazasına uğramış kişilerin istihdamına yönelik önemli bir adım atıldı. (UMH, İİBK 1960 Yılı Raporu)

İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından kalifiye personel yetiştirme adımlarından birisi de işçilerin kültürel yönden eğitilesiydi. Bu eğitimler Türk işçisinin bilgi ve görgüsünü arttırmak, işçi sendikalarından görev alanların yeteneklerini yükseltmek amacıyla düzenlenen kurslardı. Bu amaçla kurum ile Milletlerarası İşbirliği Teşkilatı işbirliğiyle bir protokol imzalandı. Buna göre işçi ve işçi temsilcilerine düzenli olarak seminerler yoluyla eğitimler verilecekti. Bu eğitimler A, B ve C tipi işçi seminerler adıyla üç grupta toplandı. A tipi seminerler sendika görevlilerinin kültürel alanda daha iyi yetiştirilmesi amacıyla düzenlenen eğitimlerdi. Bu eğitimler çalışma mevzuatı, işçi sigortaları, işçi sağlığı, iş güvenliği, iş işveren ilişkisi gibi konuları içermekteydi. Genel olarak 4 hafta sürmesi ve kursu tamamlayanlara belge takdim edilmesi esastı. B tipi seminerler ise A tipi seminerleri tamamlayan kişiler için açılmaktaydı. Bu eğitimlerde sendikacılık ve işçi hakları konusunda ileri düzey eğitimler düzenlenirdi. Çalışma mevzuatı, üretim, hitabet, iş anlaşmazlıklar gibi teknik konularda yapılan bu eğitimler 4-6 hafta sürerdi. Bu eğitimleri de tamamlayanlara belge verilerek sendikacılık çalışmalarını en üst seviyede yapması beklenirdi. C tipi ise işçilerin bilgilerini arttırmak amacıyla düzenlenen konferanslardı. Bu eğitimler günlük hayattan çalışma mevzuatına kadar birçok farklı konuyu içerirdi ve günü birlik eğitimlerdi. Kursa katılımlara herhangi bir belge verilmezdi.

Tablo 6: Kültürel İşçi Yetiştirme Faaliyetleri (1958-1960)

	A Tipi Seminer	B Tipi Seminer	C Tipi Seminer
1958	İskenderun, Konya Ereğli, Mersin, Sivas, Erzurum, Sakarya, Denizli, Nazilli, Aydın ve Kırıkkale’de 10 eğitim açıldı 361 kişi. Eğitimleri başarı ile tamamladı.	İstanbul, Ankara, İzmir, İstanbul, (2 kere) ve İzmir’de 6 seminer açıldı 119 kişi kursu tamamladı.	Ankara, İstanbul ve İzmir’deki 36 işyerinde 127 konferans verildi ve 31.195 işçi katılım sağladı.
1959	Adana, Kayseri, Malatya, Karabük, Sakarya, İzmir, Eskişehir, Kütahya, Uşak, Balıkesir, Konya ve Diyarbakır’da açılan 12 kurstan 405 kişi eğitimleri tamamladı.	Adana, İskenderun, Bursa, Zonguldak, İstanbul ve İzmir’de açılan 6 kurstan 115 kişi mezun oldu.	109 işyerinde 786 konferans verildi, 185.052 kişi eğitimlere katıldı.
1960	Gaziantep, Mersin, Bursa, İstanbul, Aydın, İzmir, Afyon, Denizli, Edirne, Trabzon, Samsun, Erzincan, Erzurum, Armutçuk, Taşköprü, Karabük, Eskişehir ve İzmit’te 18 kurs açıldı, 725 kişi eğitimleri tamamladı	Ankara, Eskişehir, Bursa, Malatya, Samsun’da 5 kurs açıldı ve 100 kişi mezun oldu.	19 farklı il ve 156 işyerinde açılan eğitimlere 230.935 kişi katıldı.

Kaynak: Umumi Murakabe Heyeti Raporları referans alınarak yazar tarafından üretilmiştir.

Kültürel eğitimlerin yapıldığı 3 yılda önemli sayıda seminer ve konferanslar düzenlenmiştir. Buna göre A tipi eğitimlerden 3 yılda 1491 kişi faydalanmıştır. Bu kurslar daha çok sanayi iş kollarının olduğu yerlerde düzenlenerek daha fazla kişiye ulaşılması amaçlanmıştır. B tipi eğitimlerden ise 3 yılda 334 kişi eğitim aldı. Bu süreçte özellikle büyük şehirlerde yapılan kurslara işçi haklarının yaygınlaştırılmasına önemli katkılar sağladı. Doğrudan işçiye yönelik düzenlenen C tipi seminerlere ise üç yılda 1069 işyerinde 447.182 işçi katılım sağladı. Tüm eğitimler bir bütün olarak değerlendirildiğinde kurumun işçi hakları ve işçi kültürü oluşturma bağlamında önemli katkılar yaptığı söylenebilir.

İşçi Barındırma Yurtları

İş ve İşçi Bulma Kurumu işe yerleştirme faaliyetlerini arttırmak için yaptığı çalışmalardan birisi de işçi yurtlarıdır. Bu yurtlar çalışmak üzere göç eden işçilerin geçici barınma ihtiyaçlarını gidermek için kurum tarafından yaptırılan ve işletilen yurtlardır. Esasen bu iş kurumun görev alanı içinde değildi. Ancak kurum istihdamı yükseltmek amacıyla bu işi üstlenilmişti. İşçi yurtları vasıtasıyla işçilerin sefil olmasını önlenmesi ana hedefti. Ancak geçen yıllar içinde bu yurtlar iş ve işçi piyasası oluşturdu. Bu yurtlar aracılığıyla bir araya gelen işçiler bir merkezde toplandı. İşveren tarafı aradığı işçileri kısa sürede bu yurtlardan bulabildi. Bu nedenle bu yurtlar sadece barınılacak yer olmaktan öte işçi ile işverenin birbirine ulaşabildiği noktalar haline geldi. Yurtlar talimatname gereği başka bir yerleşim yerinden gelen, kendi imkanı ile iş arayan ve yatacak yeri olmayan işçilerin bu yurtlarda en fazla bir hafta süreyle barındırıldığı yerlerdi. (BCA, 490.1.0.0., 1440.10.1.)

İşçi yurtlarının nereye yapılacağı konusu önemliydi. Yapılacak yer hem işçinin hem de iş sahalarının geniş olduğu bir yer olmalıydı. Bu çerçevede ilk adım sanayi tesislerinin yoğunlaştığı İstanbul olarak belirlendi. Cumhuriyet Halk Partisinin Nuruosmaniye’de olan yurt binası kuruma devredilmesiyle ilk yurt 1948 yılında İstanbul’da açıldı.⁶ İkinci yurdun açılma yeri ise tarımsal faaliyetlerinin geniş olduğu Adana olarak belirlendi. Burada 60 yatak kapasiteli yurdun hazırlıkları 1947 yılında başladı. Ancak heyete göre bu kapasite oldukça yetersizdi. Kurumun üstendiği bu görevi yerine getirebilmesi için daha geniş, daha ekonomik ve mümkün olduğu kadar çok işçiyi barındıracak bir yurt yapılması istendi. (BCA, 490.1.0.0., 1440.10.1.) Ancak bu yurt yetersiz kapasite ile 1948 yılında hizmetine girdi. 1950 yılında ise Samsun yurdu açıldı. Böylece kısa sürede yurt sayısı üçe yükseltildi.

İş ve İşçi Bulma Kurumu barındırma yurtlarından önemli şekilde faydalandı. Özellikle zirai faaliyetlerin yoğunlaştığı Çukurova ve Ege’de önemli hizmetler verildi. Mevsimsel işçilerin yoğun olduğu dönemlerde iş aramak için gelen kişiler bu yurtlarda barındırıldı. Bunun yanında iş akdinin imzalanması, işçi ile işverenin irtibatının sağlanması yoluyla bir nevi iş borsası olarak hizmet verdi. 1950 yılında hizmette olan İstanbul, Adana ve Samsun yurtlarında toplam 6908 işçi 22.688 gece bu yurtlardan istifade etti. (UMH, İİBK 1950 Yılı Raporu) Kurum tarafından büyük bir özveri ile yapılan bu çalışmalar önemli katkılar sağladı. İşçi sevkleri buradan yapıldı. 1952 yılında İstanbul, Adana, Samsun, Eskişehir, Diyarbakır ve Denizli olmak üzere 6 yurt hizmet verdi. 1954 yılında Manisa yurdu da hizmete girdi. Söke ve Görele’de de yurt inşaatlarına başlandı. Böylece kurum 9 yurt ile bu alanda hizmetlerini sürdürdü. Heyet bu yurtlara sürekli temkinli yaklaştı. Yurtların işletilmesinin kurumun görevi olmadığı sürekli hatırlatıldı. Mevcut yurtlar yeterli bulunarak yeni yurt yapılmaması istendi. Barınma ihtiyacı olan yerlerde toplama ve sevk alanları oluşturulması ve bu alanlarda duş, su ve tuvalet ihtiyaçlarının karşılanması istendi. İşçilerin bu merkezlerde çadırlarda barınmalarının sağlanması ile bu ihtiyacın karşılanabileceği belirtildi. (UMH, İİBK 1953 Yılı Raporu)

⁶ Söz konusu yurt CHP Eminönü Halkevi tarafından 1940 yılında açılmıştır. İstanbul Belediyesinden devralınan bir binanın tamir edilmesiyle açılan yurttan Anadolu’dan İstanbul’a gelen kişilerin barındırılması amaçlanmıştır. Eminönü Halkevi tarafından 7 yıl işletilen bu yurt İş ve İşçi Bulma Kurumunun açılmasıyla işlevini kaybettiği düşüncesiyle 1 Ekim 1947 tarihinde alınan kararla demirbaşlarıyla beraber İş ve İşçi Bulma Kurumuna devredilmiştir. Vatan, 30 Aralık 1940, s. 2.; BCA, 490.1.0.0., 597.67.3.

Umumi Murakabe Heyeti kurumun barındırma yurdu işini üstlenmesine mesafeli tutumunu sonraki yıllarda da devam ettirdi. Kurumun bu yurtlardan olumlu sonuçlar elde etmesini kabul etmekle beraber yurtların oluşturduğu mali yükü ve sorumluluk nedeniyle sınırlı tutulmasını istedi. Buna karşın İş ve İşçi Bulma Kurumu barındırma yurtlarını arttırmak, ülke içine yaygınlaştırmak, daha geniş kısımlara ulaştırmak gayretindeydi. Bu amaçla zirai işçilerin toplanma merkezleri olan yerlere yeni yurtlar yapmak için harekete geçti. 1954 yılında Tire, Ödemiş ve Bayındır kazalarından gelen işçilerin toplanma merkezi olan İzmir Tepeköy'de 500 kişilik yurt inşası yapılmasına karar verildi. Bununla birlikte sonraki yıllarda yurt yapılması amacıyla Pazar, Ceyhan, Uşak, Alaşehir, Salihli ve Konya'da barındırma yurdu arsa satın alındı. Murakabe Heyeti bu yatırımların büyük mali külfet yaratacağı endişesi hakimdi. Kurumun her ne kadar kar amacı güden bir kuruluş olmamasına karşın kendisinden beklenen çalışmaları yapabilmesi için sağlam bir mali yapıyı oluşturması önünde engel olarak görüldü. Ancak kurum bu konuda kararlı hareket etti. 1955 yılı bütçesinde belediye ve özel idare ödeneklerinin tam olarak tahsil edilmesi, merkezi bütçeden gelecek 50.000 liralık ödeneğinde buraya aktarılmasına karar verildi. (UMH, İİBK 1954 Yılı Raporu) Böylece kurum işçi barındırma yurtlarının arttırılması için önemli bir adım atmış oldu. Ancak bu yurtların inşasına mali yetersizlik nedeniyle başlanamadı. (UMH, İİBK 1955 Yılı Raporu; UMH, İİBK 1956 Yılı Raporu)

İşçi Barındırma Yurtları, ağırlıklı olarak zirai işgücü gereksinimini karşılamak amacıyla kurulmuştu ve faaliyetleri büyük ölçüde tarımsal üretim dönemleriyle sınırlıydı. Bu bağlamda, yurtlar genellikle yılın beş ayında aktif olarak hizmet vermekte, tarım dışı dönemlerde ise kapalı tutulmaktaydı. Ancak Samsun, Eskişehir ve İstanbul gibi sanayi ve hizmet sektörünün daha gelişmiş olduğu şehirlerde, tarım dışı istihdam olanaklarının fazlalığı nedeniyle yurtlar yıl boyunca faal kalabiliyordu. Umumi Murakabe Heyeti'nin yaptığı incelemelerde, söz konusu barındırma yurtlarının kuruluş amacına uygun şekilde etkin biçimde kullanılmadığı ve işçiler tarafından yeterince tercih edilmediği yönünde bir kanaat oluştu. Bu duruma ilişkin olarak yurtların, işçilerin toplanma ve sevk merkezi olma işlevini yitirmesinin nedenleri araştırıldı. Heyet tarafından yapılan gözlemler neticesinde, işçilerin çoğunlukla kendi köylerinden doğrudan kamyon ya da otobüslerle istihdam alanlarına taşındıkları belirlendi. Bu yöntemin, işçiler açısından daha ekonomik ve kolay olduğu, ayrıca işçi nakil sürecinde kurum tarafından uygulanan bürokratik prosedürlerden kaçındıkları tespit edildi. Bu faktörler, barındırma yurtlarının etkinliğini ve cazibesini azaltan temel etkenler arasında yorumlandı. Heyet bu duruma karşı kurumun yapısal, çözüm odaklı ve ilkesel kararlar almasını istedi. (UMH, İİBK 1957 Yılı Raporu)

İşçi Barındırma yurtlarının geliştirilmesi yönünde kurumun aldığı ilke kararına karşın heyetin olumsuz bakışı ve mali yük nedeniyle 1956 sonrası bir politika değişikliğine gidildi. 1956 yılında dokuz olan yurt sayısı 1957 yılında yediye, 1958 yılında ise altıya düşürüldü. 1957 yılında İstanbul yurdu kapatıldı. 1958-1960 döneminde kurum altı yurt ile hizmet verdi.

Tablo 7: İş ve İşçi Barındırma Yurtlarının Dağılımı ve Kullanım Verileri (1948-1960)⁷

Yıllar	Barındırma Yurt Sayısı	Barındırma Yurdu Bulunan Yerleşim Yerleri	Gece Kapasitesi	Kullanılan Gece Sayısı	Kullanım Oranı (%)
1948	2	İstanbul, Adana	-	-	-
1949	3	İstanbul, Adana, Samsun	82.960	-	-
1950	3	İstanbul, Adana, Samsun	82.960	-	-
1951	3	İstanbul, Adana, Samsun	82.960	-	-
1952	6	İstanbul, Adana, Samsun, Eskişehir, Diyarbakır, Denizli	298.660	-	-
1953	6	İstanbul, Adana, Samsun, Eskişehir, Diyarbakır, Denizli	298.660	22.688	7,59
1954	8	İstanbul, Adana, Samsun, Eskişehir, Diyarbakır, Denizli, Görele, Manisa	391.910	112.111	28,60
1955	9	İstanbul, Adana, Eskişehir, Diyarbakır, Samsun, Denizli, Görele, Manisa, Söke	541.910	-	-
1956	9	İstanbul, Adana, Eskişehir, Diyarbakır, Samsun, Denizli, Görele, Manisa, Söke	541.910	-	-
1957	7	Adana, Samsun, Eskişehir, Diyarbakır, Denizli, Manisa, Söke	469.960	284.273	60,48
1958	6	Adana, Samsun, Diyarbakır, Denizli, Manisa, Söke	474.660	240.439	50,65
1959	6	Adana, Samsun, Diyarbakır, Denizli, Manisa, Söke	474.660	229.995	48,45
1960	6	Adana, Samsun, Diyarbakır, Denizli, Manisa, Söke	474.660	246.887	52,01

Kaynak: Umumi Murakabe Heyeti Raporları referans alınarak yazar tarafından üretilmiştir.

Tablo 7 incelendiğinde barındırma yurtlarının özellikle işçi hareketliliğinin olduğu, tarımsal alanlarda faaliyet gösterdiği görülmektedir. Özellikle Adana, İzmir, Manisa, Söke gibi alanlar tarımsal işgücünün yoğunlaştığı

⁷ Tabloda bazı verilerin verilmemesinin nedeni, söz konusu verilerin Umumi Murakabe Heyeti raporlarında bulunmamasıdır.

kentlerdi. İstanbul, Samsun, Eskişehir ise köyden kente göçlerin olduğu ve erken dönemde kurumun faaliyet gösterdiği bölgelerdi. Barındırma yurdu kapasitesi bu dönemde önemli bir artış göstermiş, 1949'da 82.690 iken 1955'te 541.910'a yükselmiştir. Ancak bazı yurtların kapanması sonucu 1958'de 474.660'a gerilemiştir. Buna karşın kullanım oranları beklenen seviyelerde olmamıştır. 1953 yılında sadece %7,59 olan kullanım oranı 1957'de %60,48 ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Yurtların kullanım oranının düşük olmasının nedeni özellikle kuş aylarında yurtların kullanılmaması ile ilgilidir.

İşçi Transferi

İş ve İşçi Bulma Kurumu, yerel teşkilatları aracılığıyla iş arayan bireylerin mesleki yeterlilikleri ve işgücü piyasasının talepleri doğrultusunda uygun istihdam alanlarına yerleştirilmesini sağlamaktaydı. Ancak uygulamada, işgücünün arzı ile talep arasında mekânsal uyumsuzluklar vardı. Bazı işçilerin yetkinlik ve mesleki deneyimlerine uygun pozisyonlar, ikamet ettikleri bölgelerde bulunmayıp farklı şehirlerde vardı. Bu durum, yerel düzeyde istihdamın sınırlı kalmasına ve nitelikli işgücünün atıl durumda kalmasına neden oluyordu. Bu soruna dikkat çeken Umumi Murakabe Heyeti, işgücü hareketliliğinin sağlanması gerektiğini savundu. Heyet tarafından “İşçi transferi” olarak adlandırılan sisteme göre işçilerin mesleki olarak yetkin oldukları alanda iş olanaklarının bulunduğu bölgelere transfer edilmesi önerildi. Bu aşamada sürecin tamamında İş ve İşçi Bulma Kurumu aracılığıyla organize edilmesini istedi. Böylece işgücü israfının önlenilebileceği gibi ülke genelinde istihdam arttırılabilirdi. Bu öneri, dönem açısından oldukça ileri bir adım olmakla beraber mekânsal işgücü eşleştirmesi yoluyla iş piyasasında denge sağlanması açısından çok değerliydi.

İşçi transferi ilk olarak 1955 yılında gerçekleşti. Kurum teşkilatının bulunduğu bölgelerde münhal iş bulamayan 1010 işçi uygun yerlere nakledilerek işgücüne dahil edildi. İşçi transferinin yapıldığı ikinci yıl olan 1956'da önemli bir gelişme sağlanarak 17.149 kişi uygun yerlere gönderildi. Bu alanda yapılan işe yerleştirmeler yoğun olarak tarım dışı sektörlerde ve mesleki ustalık branşlarında gerçekleşti. Heyet tarafından oldukça önemli ve değerli görülen bu çalışmanın daha yüksek seviyelere çıkarılması istendi. (UMH, İİBK 1957 Yılı Raporu) 1957 yılında 38.851 kişi, 1958 yılında 53.812 kişi, 1959 yılında 54.138 kişi, 1960 yılında 47.579 kişi transfer yoluyla uygun işlere yerleştirildi. Heyet transfer yoluyla işe yerleştirmenin daha etkin hale getirilmesi için şube ve ajanlıkların daha yoğun çalışmasını talep etti. (UMH, İİBK 1958 Yılı Raporu) Özellikle tarımsal işçinin yoğun olduğu Adana bölgesine Hatay, Denizli, Antalya, Gaziantep, Maraş şehirlerinden; Aydın bölgesine Denizli'den işçi transfer ettiği görülmektedir. (UMH, İİBK 1958 Yılı Raporu; UMH, İİBK 1959 Yılı Raporu) Kurum tarafından yapılan işçi transferleri ile işçilerin uzmanlık alanlarında çalışma imkanı yaratıldı. İşe yerleştirme işlerindeki başarı ve oransal artış sağlandı. Atıl duruma gelen işgücü bu yöntemle üretim sürecine dahil edildi. İşçilerin sosyal ve kültürel yönden gelişmesinin önü açıldı. Heyet tarafından oldukça başarılı görülen bu yöntemin geliştirilmesi için çalışmaların arttırılması istendi. Kurum da teşkilatının genişlemesiyle transfer yoluyla işe yerleştirme faaliyetlerini arttırdı. (UMH, İİBK 1959 Yılı Raporu; UMH, İİBK 1960 Yılı Raporu)

Transfer yoluyla yapılan işe yerleştirme kurum başarısını yükselttiği gibi işçi ile işvereni karşılıklı memnun eden bir süreçti. Kurum bu yöntemi geliştirmek için “sondaj” adı verdiği yeni bir sistemi yürürlüğe koydu. Buna göre şubeye iş başvurusu yapan bir işçiye uygun bir iş bulunamadığı takdirde sondaj servisi telefonla ve mektupla işçiye uygun iş yerleri aranarak tavsiye edilmesine karar verildi. Böylece kurum kendisine münhal iş bildirmesini beklemeden işyerleri ile bizzat iletişime geçmeye başladı. İlk olarak 1957 yılında uygulanmaya başlanan sistem olumlu sonuçlar verdi. İşçi ve işveren karşılıklı olarak süreçten memnun kaldı. Kurumun birebir ilgilenmesi iş piyasasındaki güvenilirliğini arttırdı. Teşkilatın tanınırlığı arttı. İşe yerleştirme verilerinin daha yüksek seviyelere çıkması sağlandı. İlk olarak İstanbul Şubesinde uygulamaya konulan bu sistemin bütün şube ve ajanslarda uygulanması istendi. (UMH, İİBK 1958 Yılı Raporu)

İşçi transferi yurt içinde uygulanan bir sistemdi. Ancak ilk defa 1960 yılından itibaren kurum yurt dışına işçi göndermesi gündeme geldi. Bu dönemde Batı Almanya'nın ihtiyaç duyduğu işçi için diğer ülkelerden işçi talebinde bulunuldu. Türkiye'de karşılık bulan bu istek için İş ve İşçi Bulma Kurumu aracılık rolü üstlendi. İşçi olarak Batı Almanya'ya gitmek isteyen kişiler kuruma başvurarak gerekli işlemleri yapıldı. Kurum da bu kişilerin iş anlaşmalarını garantiye bağlamak, uygun işlere yerleştirmek için harekete geçti. Kurum bünyesinde “İrtibat Bürosu” kuruldu. Büro, gelen işçi taleplerine göre uygun işçileri belirledi ve gidiş işlemlerini organize etti. Heyet tarafından kurum çalışmaları bu süreçte başarılı olarak değerlendirildi. Diğer sanayileşmiş Avrupa ülkeleri ile temas kurularak işçi taleplerinin ülke içinden karşılanması istendi. 30 Ekim 1961 tarihinde kadar Batı Almanya'nın 2.926 işçi talebine karşı çalışmak üzere 36.732 kişi başvurdu. Kurum ise 835 kişinin işlemleri tamamlayarak Batı Almanya'ya gönderdi. (UMH, İİBK 1960 Yılı Raporu) Böylece işe yerleştirme işine Avrupa ülkeleri de dahil edildi.

SONUÇ

İş ve İşçi Bulma Kurumu kuruluşundan itibaren işgücü piyasasında etkin bir güç olma, iş piyasasını yönlendirme amacıyla faaliyet göstermiştir. Kendisine verilen en önemli görevlerden birisi olan işe yerleştirme faaliyetleri ile işveren dünyasının ihtiyaç duyduğu personeli, işçi için ise hayatını sürdürmesini sağlayan işi temin etmesine yardımcı olmuştur. Yapılan çalışmalarla gerek tarımsal gerekse tarım dışı sektörlerde kurumların ve kişilerin ilk başvuru merkezi haline gelmiştir. Düzenlenen eğitimler ve kurslarla işçilerin mesleki bilgilerini arttırmış, iş dünyasının ihtiyaç duyduğu personeli bulmasında yardımcı güç olmuştur. Bu bağlamda 1946-1960 döneminde kurumun iş dünyasında varlığını kabul ettiren bir merkez haline geldiği görülmektedir.

İş ve İşçi Bulma Kurumu işe yerleştirme verileri incelendiğinde 1946-1960 döneminde genel bir yükselme görülmektedir. Ancak bu yükseliş 1957 yılına kadar bir süreklilik gösterirken daha sonra düşme eğilimine girmiştir. Heyet bu düşüşü tamamen kurum kapasitesi ve çalışmalarıyla ilişkili olarak değerlendirmiş ve bünyesindeki çalışmaları arttırmasını tavsiye etmiştir. Oysa ki bu dönemde kurumun idari kadrosunun arttığı, yeni büro ve ajanslar kurduğu görülmektedir. Ancak bu dönemde yaşanan siyasi olaylar, ekonomik yapı ve iş dünyasındaki güvensizlik işe yerleştirme verilerini olumsuz etkilemiştir. Heyet önerileri yerine getirilmesine karşın bu düşüş devam etmiştir. Nitekim daha sonra ülke içindeki siyasi olaylar artacak, devalüasyon ve 27 Mayıs Askeri Müdahalesi gerçekleşecektir.

Umumi Murakabe Heyeti İş ve İşçi Bulma Kurumu işe yerleştirme çalışmaları tarım ve tarım dışı olmak üzere iki ana grupta toplamıştır. İki ana sektör incelendiğinde tarım alanındaki işe yerleştirme sayıları daha yüksek seviyelerde gerçekleştiği görülmektedir. Tarım alanı içinde ise en önemli alan pamuk işine aitti. Pamuk tarımının büyük firmalar tarafından yapılması ve bu kurumların alımlarının kurum üzerinden gerçekleşmesi ana etkindir. 1950 yılında 11.577 kişi olan pamuk işe yerleştirme sayısı 1960'da 193.695 kişi olarak gerçekleşmiştir. Bunun dışında başta olmak üzere kuru ve yaş üzüm, çeltik, tütün, tarımsal hizmet de diğer tarımsal işe yerleştirme alanları idi. Pamuk dışındaki alanlarda 1950 yılında hiçbir işe yerleştirme gerçekleşmezken, 1960 yılında pamuk işe yerleştirmenin % 53,67 olarak gerçekleşti. Bu durum tarımsal sektörlerdeki çeşitliliğin arttırıldığını göstermektedir. Tarım dışı sektörlerde ise ana alan inşaat sektörüydü. 1950-1960 verileri incelendiğinde toplam tarım dışı alanlarının yarısı inşaat sektörüne aitti. Bu durum Türkiye'nin şehirleşme odaklı konut ihtiyacının ve işçisine duyulan ihtiyacın yüksel olduğunu göstermektedir. Bunun yanında imalat ve hizmet işleri işe yerleştirmenin en fazla olduğu alanlardı. Bu üretim odaklı alanlardaki nitelikli işçileri duyulan ihtiyacı işaret etmektedir.

İş ve İşçi Kurumunun işe yerleştirme çalışmaları yalnızca kendisine gelen başvuruları değerlendirmekle sınırlı değildi. Bunun yanında işe yerleştirme oranının yükseltecek adımların atılması da kurumun görevleri arasındaydı. Bu bağlamda yapılan en önemli çalışma ise kalifiye işçi yetiştirilmesi için yapılan faaliyetlerdi. Kalifiye personel için eğitim çalışmalarının düzenlenmesi, usta ve ustabaşlarının mesleki bilgilerinin arttırılması, yurt dışında staj çalışmalarının yapılması gibi yollarla kalifiye işçi yetiştirilmeye çalışıldı. Dokumacılık, garsonluk, şoförlük, ev hizmetçiliği, otomotiv, motor, yapı, daktilo gibi alanlarda kurslar açıldı. Ancak heyet tarafından yetersiz ve sektörleri destekleyici mahiyette bulunmayan bu eğitimlerin daha sistemli hale getirilmesi istendi. Bu istek doğrultusunda Maarif Vekaleti ile işbirliği kurularak meslek okullarının atölye ve eğitmen desteği sağlandı. Ankara, İstanbul, Bursa, Adana, Eskişehir gibi büyük kentlerde, torna, tesviye, döküm, freze, kaynak, motor, teknik resim, bobinaj, oto elektrik, marangozluk, sıhhi tesisat, bıçki dikiş, soğuk demir, dokumacılık, döşemecilik, elektrik tesisatçılığı gibi pek çok kurs açıldı. Başarı ile uygulanan bu kursları tamamlayan işçiler piyasada kolayca iş bulabildi. Ülkenin farklı sektörlerinde üretimi destekleyecek çalışmalara dahil oldu. Kurum ise piyasanın ihtiyaçlarını görme ve yönlendirme vasfını daha etkin hale getirdi. Bunun yanında işçilerin sendikal haklarını öğrenmesi, sendika görevlilerinin daha yetkin bireyler hale gelmesi için çeşitli, seminerler düzenlendi. Böylece işçilerin sosyal yönden desteklenmesi sağlandı.

Kurum tarafından işe yerleştirme sayılarını desteklemek için yapılan çalışmalardan birisi olan işçi barındırma yurtlar ise 1948 yılından itibaren faaliyete geçti. Kurumun görev alanında olmamasına karşın üstlenilen bu görevle işçilerin kısa süreli barınması sağlandı. İlk olarak İstanbul'da açılan bu yurtların sayısı zamanla dokuza yükseldi. İşçilerin barınmasının yanında işçi mukavelelerin imzalanması ve aranılan işçilerin bulunması vasfıyla bir nevi işçi borsası haline geldi. Kurum tarafından farklı yerlerde arsa alınarak sayısı arttırılmak istense de heyet tarafından maliyeti nedeniyle eleştirildi. Yurtların genel olarak yaz aylarında açık olması nedeniyle verimli kullanılmadığı belirtildi. Kurum tarafından heyet tavsiyeleri uyarınca sayısı azaltılma kararı alındı. Özellikle kara yolunun geliştiği yerlerde kapatılması yönünde tavsiyeler yapıldı. 1958 yılında sayısı altıya düşürerek maliyeti azaltıldı. İş ve İşçi Bulma Kurumunun kar amacı güden bir kuruluş olmamasına karşın bu yöndeki kararı işçilere sağlanan faydanın azalmasına neden oldu.

İşe yerleştirmenin arttırılması önündeki engellerden birisi aranılan işçilerin iş alanlarında değil başka yerlerde ikamet etmesiydi. Bu durum işe yerleştirmeyi düşürdüğü gibi üretimi de azaltıyordu. Heyet tarafından yapılan bölgeler arası işçi transferi kurum tarafından kabul gördü. İlk olarak 1955 yılında sınırlı sayıda yapılan işçi transferinden olumlu sonuçlar alınmasıyla birlikte kısa sürede sayısı arttı. Transfer edilen işçilerin iş mukaveleleri, yasal işlemler gibi prosedürler kurum tarafından üstlenildi. Özellikle Adana, İzmir gibi yerler işçi transferinin en fazla alındığı yerler oldu. Transferleriyle işe yerleştirme verileri yükseltildiği gibi üretimdeki sürekliliğe katkı sağlandı. Bunun yanında ilk defa 1960 yılında yurt dışına işçi gönderilmesi de kurum bünyesinde gerçekleşti.

İş ve İşçi Bulma Kurumunun 1946-1960 yılı işe yerleştirme faaliyetleri genel olarak düşünüldüğünde başarılı bir dönem geçirdiği söylenebilir. İlk yıllarda düşük işe yerleştirme sayılarını yıllar içinde yükselterek iş piyasasında daha etkin hale geldi. Önemli eğitimler verilerek nitelikli işgücünü oluşmasına katkı sağladı. İşçi Barındırma yurtları aracılığıyla işçilerin büyük kentlere gelmesine katkı verdi. Onların mağdur olmasını ve tekrar köye dönmelerine engel oldu. İşçi transferi yaparak hem işverenin hem de işçinin aradığı özelliklere sahip işe yerleşmelerini sağladı. Böylece işgücü piyasasına önemli katkılarda bulundu.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Kaynakları ve Resmi Raporlar

BCA, 37.10.0.0., 65.0.0.

BCA, 490.1.0.0., 597.67.3.

BCA, 490.1.0.0., 1440.10.1.

Umumi Murakabe Heyeti (UMH), İş ve İşçi Bulma Kurumu (İİBK) 1950 yılı raporu.

UMH, İİKB 1953 yılı raporu.

UMH, İİKB 1954 yılı raporu.

UMH, İİKB 1955 yılı raporu.

UMH, İİKB 1956 yılı raporu.

UMH, İİKB 1957 yılı raporu.

UMH, İİKB 1958 yılı raporu.

UMH, İİKB 1959 yılı raporu.

UMH, İİKB 1960 yılı raporu.

B. Süreli Yayınları

Cumhuriyet, 20 Mayıs 1946, s. 2.

Kurun, 9 Aralık 1938.

Resmi Gazete, 15 Haziran 1936.

Resmi Gazete, 4 Temmuz 1938.

Resmi Gazete, 25 Ocak 1946.

Resmi Gazete, 7 Aralık 1949.

Resmi Gazete, 18 Şubat 1950.

Resmi Gazete, 14 Ağustos 1951.

Son Posta, 17 Ocak 1946.

Ulus, 30 Eylül 1945.

Vatan, 30 Aralık 1940.

C. Kitap, Makale, Bildiri ve Tezler

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, (2024) C.II (1922-1924), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Borotav, K. (2024). Türkiye İktisat Tarihi (1908-2002), İmge Yayınevi, Ankara.

- İlkin, S. (1978) “Devletçilik Döneminin İlk Yıllarında İşçi Sorununa Yaklaşım ve 1932 İş Kanunu Tasarısı.” *ODTÜ Gelişme Dergisi* 5 (1), s. 251-348.
- İstihdamda 25 Yıl, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1971.
- Çoşkun, B. (2017). “Türkiye İş ve İşçi Bulma Kurumunun Yeniden Yapılanma Süreci”, *Turkish Journal of Marketing*, 2(3): 125-155.
- Güzel, A. (1986). “3008 Sayılı İş Yasasının Önemi ve Başlıca Hükümleri.”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 35-36: s. 165-222.
- Karaca, H. (2019). “Türkiye’de İstihdam Politikaları ve Üretim Darlıkları”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özbek, N. (2006). Cumhuriyet Türkiye’sinde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- TDK, Türk Dil Kurumu, www.sozluk.gov.tr
- Tutar, K. (2023). “Türkiye Cumhuriyeti’nin 100 Yıllık İstihdam Politikasının Toplumsal Açından Değerlendirmesi”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Özel Sayı: Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye, 245-269.
- Türkyılmaz, U. (2013). “Birinci İzmir İktisat Kongresi ve Hukuki Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Yılmaz, D. (2024). “Cumhuriyet Dönemi Sosyal Politikalarının İstihdam Meselesi Üzerinden Değerlendirilmesi (1923-1933)” 10. Uluslararası Atatürk Bildirileri, C.I, s. 503-537.
- Yolcu H. ve Alaca, A. “Uluslararası Çalışma Örgütü ve Eğitim”, *Opus*, 11(18), s. 1943-1973.